

A

A FORTIORI

Lat. prema tome, stoga, tim više. Izreka koja se u izvornome latinskom često navodi u obrazloženjima međunarodnih sudskih i arbitražnih odluka, uobičajena je u većini svjetskih jezika. Izrekom se želi dodati novi razlog, činjenica ili obrazloženje koje dodatno potkrepljuje već izloženo stajalište.

ABANDON BRODA

e. abandonment of the ship, abandon
f. abandon, quitter le navire / r. покинуть корабль, абандон / š. abandonar la nave
t. abbandono della nave

Napuštanje broda kojim se ograničava odgovornost broдача za obveze uzrokovane djelatnostima zapovjednika broda i brodske posade u vezi s brodom i plovidbenim pothvatom na sam taj brod i prevozninu (vozarinu) onog putovanja za kojega su te obveze nastale. Poslije uredne izjave o napuštanju broda, vjerovnici ne mogu više zahtijevati namirenje svojih potraživanja iz ostale brodarove imovine. *Abandon* (franc. *abandonner* – ostaviti, napustiti) valja razlikovati od *napuštanja broda ili tereta ukrcanog na brod osigurateljima u vlasništvo* u vezi s pomorskim osiguranjem. Osigurani brod koji je oštećen ili je nestao prepušta se osiguratelju pod uvjetom da osiguravniku isplati punu osiguraninu, neovisno o stvarnoj visini štete. Napuštaj osigurateljima u francuskoj terminologiji naziva se *délaissement*, a u engleskoj *abandonment*. Termin *abandon* rabi se i ako

brod napuste zapovjednik i posada zbog prijeteće pogibelji.

ABHAZIJA

e. Abkhazia / f. Abkhazie / r. Абхазия
š. Abjasia / t. Abcasia

Sporni politički entitet (država) na Crnome moru i na Kavkazu. Proglasila je neovisnost od Gruzije nakon rata 1992-93. Službeni naziv: rus. *Республика Абхазия*, engl. *Republic of Abkhazia*. Do sada su Republiku Abhaziju priznale Rusija (26. kolovoza 2008), Nikaragva i Venezuelu, te Južna Osetija i Transistria. UN, Europska komisija EU, OESS, NATO, Svjetska trgovinska organizacija, Vijeće Europe i velika većina država priznaju Abhaziju samo kao dio Gruzije i podupiru gruzijsku teritorijalnu cjelovitost. Abhazija ima površinu 8.320 km². Stanovnika oko 190 tisuća (procjena). Glavni grad je Suhumi.

V. *Gruzija*

ABISALNA DUBINA

e. abyssal depth / f. profondeur abyssale
r. абиссальная глубина / š. profundidad abisal / t. profundità abissale

Dubina mora preko 3.000 m (lat. *abyssus*; grč. *ábyssos* – bezdan). Prema nekim izvorima dubina mora preko 3.700 m. Obuhvaća oko 54,7% morske površine Zemlje. Najveća morska dubina u Svjetskome moru je u Marijanskome jarku 11.022 m (dubina *Vitiaz*).

V. *Dno dubokoga mora*

ABISALNO DNO

e. abyssal floor / f. fond abyssal
r. абиссальное дно / š. fondos abisales
t. fondo abissale

Dno najdubljih dijelova mora i oceana.
V. Dno dubokoga mora

ABU DHABI, ARBITRAŽA

(spor o vađenju nafte), 1951.

e. Abu Dhabi Oil Arbitration
f. Arbitrage d'Abu Dhabi (litige sur l'exploitation du pétrole) / r. Абу-Дабби арбитраж (спор о добыче нефти, 1951) / š. Arbitraje sobre el Petróleo de Abu Dhabi / t. Arbitrato Abu Dhabi (controversia sullo sfruttamento del petrolio), 1951

U siječnju 1939. šeik Abu Dhabija (tada pod protektoratom Velike Britanije) ugovorom je dao koncesije naftnoj kompaniji *Petroleum Development (Trucial Coast) Limited* sa sjedištem u Abu Dhabiju. Nastao je, međutim, spor o području obuhvaćenom koncesijom: zahvaća li samo podmorje teritorijalnoga mora ili i podmorje otvorenoga mora uz teritorijalno more? Spor je presudio arbitar Lord Asquith: koncesionirano područje obuhvaća podzemlje teritorijalnoga mora, ali ne i podmorske prostore izvan toga pojasa. Zamisao o epikontinentskom pojasu, držao je arbitar, nije bila prihvaćena ni u vrijeme zaključenja ugovora o koncesiji niti u vrijeme donošenja arbitražne odluke, premda je Abu Dhabi 1949. jednostrano proklamirao isključivu jurisdikciju i nadzor nad dijelovima podmorja izvan svoga teritorijalnoga mora. Odluka arbitra donesena je u rujnu 1951.

AD HOC

e. ad hoc / f. ad hoc / r. на данный случай
š. ad hoc / t. ad hoc

Termin se (lat. *ad hoc*) u međunarodnome pravu najčešće rabi za označavanje privremenoga karaktera nekoga tijela (odbora, komisije, vijeća), jer mu je po-

vjereno obavljanje utvrđenog posla ili mu je mandat vremenski ograničen. U Međunarodnome sudu pravde u Haagu (i Međunarodnome sudu za pravo mora u Hamburgu) *sudac ad hoc* (nacionalni sudac) imenuje se u sudsko vijeće za određeni spor. Imenuje ga ona stranka u sporu koja nema u sudskome vijeću suca svojega državljanina (ili obje stranke u sporu ako nijedna od njih nema u vijeću suca svojega državljanstva). U predmetu u kojemu zasjeda *sudac ad hoc* ima jednaka prava kao i svaki redoviti sudac. Uživa red prvenstva iza članova Suda prema svojoj starosnoj dobi. Suci državljanini svake od stranaka u sporu, inače, zadržavaju pravo sudjelovati u zasjedanjima u predmetima iznesenima na Sudu. *Ad hoc sudac* ne mora imati državljanstvo kao i stranka koja ga bira.

**AD HOC ODBOR
 ZA PROUČAVANJE UPORABE
 DNA MORA I OCEANA
 IZVAN GRANICA NACIONALNE
 JURISDIKCIJE
 U MIROLJUBIVE SVRHE**

e. Ad Hoc Committee for the Study of Peaceful Uses of the Sea-Bed and the Ocean Floor Beyond the Limits of the National Jurisdiction / f. Comité spécial chargé d'étudier les utilisations pacifiques du fond des mers et des océans au-delà des limites de la juridiction nationale
r. Специальный комитет для изучения вопросов мирного использования дна морей и океанов за пределами действия национальной юрисдикции
š. Comité Ad Hoc para el Estudio de los Usos Pacíficos de los Fondos Marinos y Oceánicos fuera de los Límites de la Jurisdicción Nacional / t. Comitato ad hoc per lo studio degli usi pacifici del fondo dei mari e degli oceani al di là dei limiti della giurisdizione nazionale

Osnovan je 1967. rezolucijom Opće skupštine UN-a 2340 (XXII). Prva sjednica održana je u ožujku 1968. Sačinjavali su ga predstavnici 35 država. Odbor je imao dvije radne skupine: u jednoj su

razmatrani privredni i tehnički problemi, a u drugoj pravni aspekti djelatnosti u podmorju. *Ad hoc* odbor je poslije zamijenjen *Odborom za miroljubivu uporabu morskoga i oceanskoga dna izvan granica nacionalne jurisdikcije*. Zasluzan je za unošenje u Konvenciju UN-a o pravu mora (1982) odredbi o *općem dobru čovječanstva* i o *Zoni*.

V. *Treća konferencija Ujedinjenih naroda o pravu mora (1973-1982)*

AD INTERIM

e. *ad interim* / f. *ad interim*
r. *временный* / š. *ad interim*
t. *ad interim*

Termin se (lat. *ad interim* – tijekom određenoga vremena, za međuvrijeme) u međunarodnome pravu najčešće upotrebljava za privremenog ili vremenski ograničenoga nositelja neke funkcije (osobe, organa). *Otpravnik poslova ad interim* u veleposlanstvu, primjerice, obavlja funkcije šefa diplomatske misije dok je mjesto šefa misije upražnjeno, ili dok je šef misije odsutan, ili spriječen.

AD REFERENDUM

(u ugovornome pravu)

e. *ad referendum* / f. *ad referendum*
r. *ад референдум* / š. *ad referendum*
t. *ad referendum*

Lat. *ad referendum* (uputiti na mišljenje, na izvještaj, na potvrdu) izraz je kojim se uvjetuje prihvaćanje nekog međunarodnog akta naknadnim odobrenjem ustavom ovlaštenoga organa. Ako je opunomoćeni predstavnik države prilikom potpisivanja teksta međunarodnoga ugovora uz svoje ime dodao riječi *ad referendum*, uvjetovao je valjanost potpisa naknadnim odobrenjem ustavom ovlaštenoga organa svoje države (vlade, predsjednika države, parlamenta). Njegov potpis će, dakle, biti valjan tek ako ga naknadno odobri ustavom nadležni organ njegove zemlje. Ugovor se potpisuje *ad referendum* ako nisu razjašnjena

sva pitanja ili odredbe u ugovoru, ili ako pregovarači nisu imali cjelovite instrukcije svoje vlade. Prihvaćanjem nekog teksta ili potpisivanjem ugovora uz riječi *ad referendum* opunomoćenik štiti svoju vladu od nepoželjnih učinaka (zbog nedovoljno proučenih obveza, primjerice), a i sebe od osobne odgovornosti.

ADMIRAL

e. *admiral* / f. *amiral* / r. *адмирал*
š. *almirante* / t. *ammiraglio*

Časnik ratne mornarice visokoga ranga. Tri su tradicionalna admiralska čina: kontraadmiral, viceadmiral i admiral (odgovaraju generalskim činovima u kopnenoj vojsci). Zapovijeda flotom ili flotnim sastavom. U Hrvatskoj ratnoj mornarici pet je admiralskih činova: admiral flote, admiral, viceadmiral, kontraadmiral i komodor. Riječ *admiral* dolazi od arap. *amir al-bahr* – pomorski zapovjednik; *amir* – zapovjednik.

Admiralska zastava Hrvatske ratne mornarice

ADMIRALITET

e. *admiralty* / f. *amirauté*
 r. адмиралтейство / š. *Almirantazgo*
 t. *ammiragliato*

U nekim zemljama zapovjedništvo ratne mornarice, izvršni organ, admirali (časnici nadležni za pomorska pitanja općenito), visoki vojni sud u mornarici (*Court of Admiralty*). Termin se u pojedinim jezicima različito upotrebljava, primjerice u engl. za pomorsko pravo, pravo admiraliteta (*admiralty law*), za pomorske pravne predmete (*admiralty jurisdiction, admiralty practice*), Admiralski sud, Pomorski sud (*Court of Admiralty*), sud nadležan za pomorska pitanja, građanske i kaznene pomorske predmete (u Engleskoj *Admiralty Division of the High Court of Justice*), za uzapćenje, zabranu isplivljavanja (*admiralty marshal's stop*), a služi i kao sinonim za engl. riječ *maritime* – pomorski, na moru, nautički, moreplovni (*admiralty law* ili *maritime law*, pomorsko pravo) i dr.

ADMIRALSKI BROD

e. *flagship* / f. *vaisseau amiral*
 r. адмиральский, флагманский корабль
 š. *buque insignia* / t. *nave ammiraglia*

Brod s kojega admiral zapovijeda podređenim pomorskim postrojbama. Obilježje admiralskog dostojanstva na brodu je admiralska zastava.

AFGANISTAN

e. *Afghanistan* / f. *Afghanistan*
 r. Афганистан / š. *Afganistán*
 t. *Afghanistan*

Neobalna zemlja u Aziji. Prema procjenama ima 28,4 milijuna stanovnika. Površina države: 652.000 km². U skupini je siromašnih država svijeta. Najvažnije tranzitne zemlje su Iran i Pakistan. Glavni grad je Kabul. Vezan je uz ženevsku Konvenciju o otvorenome moru (1958). Potpisao je Konvenciju

UN-a o pravu mora 18. ožujka 1983., ali je nije ratificirao. Potpunu neovisnost od Velike Britanije (Britanske Indije), posebice u vanjskim poslovima, stekao je ugovorom u Rawalpindiju 19. kolovoza 1919. Član UN-a je od 1946. U novijoj povijesti zemlja je izložena surovim oružanim sukobima (primjerice, intervencija bivšega Sovjetskoga Saveza 24. prosinca 1979. i sovjetsko zaposjedanje Afganistana uzrokovalo je teške oružane borbe koje su trajale deset godina). Unutarnji rat koji i danas traje započeo je 7. listopada 2001. intervencijom američkih i britanskih oružanih snaga radi suzbijanja međunarodnoga terorizma (neutraliziranja i uništenja terorističke organizacije *Al-Qaide*, industrije opijuma u Afganistanu i izvoza opijuma u SAD i Veliku Britaniju). Vijeće sigurnosti UN-a je 20. prosinca 2001. zaključilo da prilike u Afganistanu ugrožavaju međunarodni mir i sigurnost i odlučilo je osnovati i uputiti u tu zemlju međunarodnu misiju (*UN Assistance Mission in Afghanistan, UNAMA*). Potom su upućene međunarodne oružane snage (*International Security Assistance Force, ISAF*) radi zaštite Kabula i područja uokolo glavnoga grada (područje djelovanja kasnije je prošireno na čitavu zemlju). Nadzor nad međunarodnim snagama (ISAF) preuzeo je NATO 11. kolovoza 2003. U svibnju 2009. ISAF je imao u svojem sastavu 64.500 vojnika iz 42 zemlje, među njima i postrojbe iz Hrvatske. Sudjelovanje naših vojnika u ISAF-u započelo je u veljači 2003., upućivanjem 50 pripadnika Vojne policije, stožernih časnika i dočasnika. Od tada se broj pripadnika povećavao. Znatno proširenje bilo je 2006. Danas u Afganistanu ima gotovo 300 hrvatskih vojnika.

Talibani – *Talibani* (arapski: *tražitelji, istraživači, studenti*) su fundamentalistički sunitsko islamski i etničko paštunski pokret (Paštuni su najveća etnička skupina u Afganistanu) koji je nastao tijekom

devedesetih godina prošloga stoljeća u Pakistanu u izbjegličkim logorima za afganistanske izbjeglice. Presudan utjecaj na njihovo fundamentalističko učenje imale su vjerske škole koje su financirale bogate (naftom) arapske države.

Talibani su u afganistanskome građanskom ratu, u rujnu 1996., osvojili Kabul, potom još neke veće gradove. Novostvorenu talibansku državu *Islamski Emirati Afganistan* (2001-2006) priznale su tri zemlje: Pakistan, Saudijska Arabija i Ujedinjeni Arapski Emirati (Saudijska Arabija i UAR su priznanje povukli 22. rujna 2001).

Sjedinjene Američke Države su 7. listopada 2001., kao odgovor na terorističke napade na New York i Washington 11. rujna 2001., pokrenule *rat protiv terorizma*. Među ostalim, započeli su (zajedno s Britancima) raketne udare na ciljeve talibanskog režima i logore za obuku *Al-Qaide* u Afganistanu (jer je talibanski režim pružao utočište toj globalnoj terorističkoj mreži i njezinu čelniku Osama bin Ladenu). Uz pomoć afganistanske oporbene Sjeverne Alijanse uspjeli su srušiti talibanski režim i istjerati većinu terorista iz zemlje. Preživjeli Talibani i teroristi pobjegli su u planine na jugu zemlje i odatle pokrenuli gerilski rat, koji još traje.

Prema procjenama 2010. Talibani su imali u svojem sastavu oko 36 tisuća pripadnika, većina ih je iz arapskih država i muslimanskih azijskih zemalja (uključujući članove *Al-Qaide*).

Al-Qaida (arapski: *osnove, temelji*) – Multinacionalni radikalni pokret sunitских muslimana osnovan između kolovoza 1988. i kraja 1989. radi pomaganja afganistanskih pobunjenika u borbi s okupacijskim postrojbama Sovjetskoga Saveza (na poziv proruske afganistanske Vlade intervencija SSSR-a započela je 27. prosinca 1979., a okončana 15. svibnja 1988). Kasnije su ciljevi sažeti u globalni *Jihad*, istjerivanja stranih postrojbi i eliminiranja stranih interesa iz »islamskih zemalja« te osnivanje panislamskog kalifata. Lider pokreta bio je Saudijac Osama (ispravnije Usama, jer u arapskome nema slova »O«) bin Laden.

Ostvarili su, među ostalim, teroristički napadaj izravnim udaranjem otetih put-

ničkih zrakoplova u tornjeve Svjetskog trgovačkog centra u New Yorku i u zgradu Pentagona u Washingtonu 11. rujna 2001. Nakon toga napada, Sjedinjene Američke Države su objavile opći »rat protiv terorizma«.

Vijeće sigurnosti UN-a, NATO, Europska unija i brojne države (Rusija, Francuska, Kanada, Australija, Filipini i dr.) tretiraju *Al-Qaidu* kao terorističku organizaciju.

AGENT

e. agent, representative / f. agent, représentant / r. агент, представитель
š. agente, representante / t. agente, rappresentante

Osoba kojoj država ili međunarodna organizacija povjerava obavljanje određenih poslova. Naziv *agent* (lat. *agere* – raditi, djelovati, voditi) upotrebljava se u međunarodnome pravu, primjerice, za osobu koja zastupa državu (stranku u sporu) pred haškim Međunarodnim sudom pravde, međunarodnom arbitražom, za šefa diplomatske misije ili člana diplomatskog osoblja koji ima diplomatski status, ili za konzularnog predstavnika. U pomorskome poslovanju agent je fizička ili pravna osoba koja samostalno zaključuje poslove u ime i za račun drugoga ili posreduje u zaključivanju takvih poslova. Za svoj rad naplaćuje proviziju i ima pravo na naknadu troškova. U pomorskoj se poslovnoj praksi termin, zajedno s odgovarajućim atributom, upotrebljava za različite vrste poslova, odnosno specijalizirane osobe za određena područja rada. U engl. primjerice *ship's agent* – brodski, pomorski ili plovidbeni agent; *general agent* – generalni zastupnik, *charterer's agent* – agent naručitelja; *protecting agent* – nadzorni agent brodarara; *port agent* – lučki agent; *average agent* – havarijski agent; *forwarding agent* – špediter, otpremnik; *insurance agent* – agent osiguranja, zastupnik osiguranja i sl.

AGENT OSIGURANJA (*pomorskoga*),
ZASTUPNIK OSIGURANJA

e. insurance agent / f. courtier
d'assurances / r. страховой маклер, агент
š. corredor de seguros / t. agente di
assicurazione

Osoba koja zastupa osiguratelja u poslovima osiguranja. Sklapa ugovore o osiguranju u ime i za račun osiguratelja. U nas su poslovi zastupanja i posredovanja u osiguranju uređeni Zakonom o osiguranju (NN, br. 151/2005; 87/2008; 82/2009). U engleskoj praksi osiguranja posebna vrst agenta (*broker* sklapa ugovore o osiguranju u ime i za račun osiguratelja, a za svoj rad dobiva proviziju, *brokerage*).

AGENTI, SAVJETNICI
I ODVJETNICI

(*pred Međunarodnim sudom pravde*)

e. agents, counsels and advocates
f. agents, conseils et avocats/
r. представители, поверенные и адвокаты / š. agentes, consejeros y abogados
t. agenti, consiglieri e avvocati

Pred Međunarodnim sudom pravde u Haagu (Međunarodnim tribunalom za pravo mora u Hamburgu, Stalnim arbitražnim sudom i dr.) stranke zastupaju *agenti* (u ime svojih stranaka obavljaju procesne radnje). Imaju ista ovlaštenja kao i stranka koju zastupaju. Agentima pred Sudom pomažu *savjetnici* i *odvjetnici*. Svi uživaju povlastice i izuzeća radi nezavisnog obavljanja svojih poslova. Agentima, savjetnicima i odvjetnicima nazivaju se i osobe koje zastupaju države stranke u sporovima pred arbitražnim sudovima.

AGRESIJA

e. aggression / f. aggression / r. агрессия
š. agresión / t. aggressione

Pod *agresijom* (od lat. *aggredi* – nasrnuti, pristupiti komu) se razumijeva svako nasilno djelovanje jedne države protiv suvereniteta i nezavisnosti dru-

ge države. Zabranjena je temeljnom međunarodnopravnom normom o zabrani upotrebe sile i prijetnje silom u međunarodnim odnosima. Zločin je međunarodnoga prava. Opća skupština UN-a usvojila je (aklamacijom, bez glasanja) 14. prosinca 1974. rezoluciju kojoj je, u prilogu, definicija agresije (*A/RES 3314/XXIX* »Definition of Aggression«). Agresivni čin ili čin agresije ne valja uvijek poistovjećivati s ratom (primjerice, neprijateljsko ponašanje ratnoga broda koji je upotrijebio minornu silu u tuđemu teritorijalnome moru protiv obalne države, uhićenje stranoga broda na otvorenome moru bez valjane osnove i sl.), a ni svaki rat s agresijom (za jednu zaraćenu stranu rat može biti obrambeni). Država izložena agresiji ima inherentno pravo na samoobranu. Nikakvi razlozi (politički, ekonomski, vojni i dr.) ne mogu opravdati agresiju. Stjecanje teritorija, ili neka druga korist iz agresije ne priznaje se.

V. Agresivni čin; Oružana agresija; Agresivni rat; Agresor

U članku 6. Statuta Međunarodnoga vojnog tribunala u Nürnbergu (zasjedao je između 20. studenoga 1945. i 30. kolovoza 1946), koji je sudio njemačkim ratnim zločincima u Drugome svjetskom ratu, formilirane su tri skupine zločina za koje je bio nadležan taj Sud:

(a) Zločini protiv mira, poimenice planiranje, pripremanje, poticanje ili poduzimanje agresivnoga rata ili rata poduzetog kršenjem međunarodnih ugovora, sporazuma ili jamstava, ili sudjelovanje u zajedničkome planu ili uroti za izvođenje bilo čega što je naprijed rečeno.

(b) Ratni zločini, poimenice kršenje zakona i običaja rata.

(c) Zločini protiv čovječnosti, poimenice ubojstvo, istrjebljenje, porobljavanje ili deportacija civilnoga pučanstva prije rata ili za vrijeme rata i dr.

NJEMAČKA AGRESIJA PROTIV JUGOSLAVIJE I GRČKE

U presudi njemačkim ratnim zločincima u Drugome svjetskom ratu Međunarodni vojni tribunal u Nürnbergu je 1. listopada 1946., među ostalim, istaknuo:

»Hitler je 12. kolovoza 1939. na sastanku s ministrom vanjskih poslova Italije Cianom i ministrom vanjskih poslova Njemačke von Ribbentropom, rekao:

Općenito govoreći, najbolje bi bilo da se neutralne zemlje likvidiraju jedna za drugom. To bi se moglo lakše izvesti ako bi u svakom pojedinačnom slučaju jedan partner Osovine štutio drugoga, dok se on bavi nesigurnom neutralnom zemljom... Italija svakako može smatrati Jugoslaviju kao neutralnu zemlju te vrste.

To je gledište izraženo samo dva mjeseca nakon Hitlerova davanja garancija Jugoslaviji, da on smatra njezinu granicu definitivnom i nepovredivom. Povodom posjeta koji je učinio Njemačkoj 1. lipnja 1939. jugoslavenski knez-namjesnik, Hitler je kazao u javnome govoru:

Čvrsti odnos povjerenja između Njemačke i Jugoslavije otkako smo, zahvaljujući povijesnim događajima, postali susjedi sa zajedničkim granicama utvrđenim za uvijek, neće samo osigurati trajni mir između naša dva naroda i naše dvije zemlje, već može predstavljati element mira na našem uznemirenome kontinentu. Taj mir je cilj svih onih koji su raspoloženi ostvarivati istinski konstruktivna djela.

Njemačka je 6. listopada 1939. ponovila te garancije Jugoslaviji, pošto su Hitler i von Ribbentrop bezuspješno pokušavali nagovoriti Italiju da uđe u rat na strani Njemačke, napadom na Jugoslaviju.»

Nirnberška presuda (1946), odjeljak Agresija protiv Jugoslavije i Grčke

»Agresija je uporaba oružane sile od strane neke države protiv suvereniteta, teritorijalne cjelovitosti ili političke neovisnosti neke druge države ili uporaba oružane sile koja je na bilo koji drugi način nespojiva s Poveljom Ujedinjenih naroda.«

Članak 1. rezolucije Definicija agresije, koju je usvojila Opća skupština UN-a 1974.

»(1) Tko, bez obzira na to je li prethodno objavljen rat ili ne, poduzme agresivni rat i zapovijedi djelovanje oružanih snaga jedne države protiv suvereniteta, teritorijalne cjelovitosti ili političke neovisnosti druge države, pa se to djelovanje počini invazijom ili oružanim napadom na njezino područje, zrakoplove ili brodove, ili blokiranjem luka ili obala, ili vojnom okupacijom njezinog područja ili na drugi način kojim se izražava nasilno uspostavljanje vlasti nad tom državom, kaznit će se kaznom zatvora najmanje deset godina ili kaznom dugotrajnog zatvora.

(2) Kaznom iz stavka 1. ovoga članka kaznit će se tko radi provođenja agresivnog rata od strane jedne države prema drugoj državi zapovijedi ili omogućiti slanje naoružanih grupa plaćenika ili drugih paravojskih oružanih snaga u tu državu, da bi te snage ostvarile ciljeve agresivnog rata.

(3) Kaznom iz stavka 1. ovoga članka kaznit će se tko postupi po naredbi o djelovanju oružanih snaga ili paravojskih oružanih snaga radi vođenja agresivnog rata.

(4) Tko poziva ili potiče na agresivni rat, kaznit će se kaznom zatvora od jedne do deset godina.«

Članak 157.

Kaznenoga zakona Republike Hrvatske

AGRESIVNI ČIN

**e. act of aggression / f. acte d' aggression
r. агрессивный акт, поступок, факт агрессии / š. acto de agresión / t. atto di aggressione**

Prema *definiciji agresije* koja je usvojena u Općoj skupštini Ujedinjenih naroda (rez. 3314/XXIX od 14. prosinca 1974) čin je agresije:

– invazija ili napad oružanim snagama jedne države (ili više država) na područje druge države, vojna okupacija poslije takva napada ili bilo kakvo pripojenje područja napadnute države upotrebom sile,

– bombardiranje ili upotreba bilo kakvog oružja protiv teritorija napadnute države,

– vojna blokada luka ili dijela obale napadnute države,

– napad oružanim snagama jedne države na oružane snage druge države,

– upotreba oružanih snaga koje stacioniraju na području druge države (uz njezinu privolu) protiv te države i odbijanje povlačenja oružanih snaga nakon što je prestao važiti sporazum o stacioniranju,

– toleriranje agresivnih čina na vlastitome području koje poduzima strana država protiv treće države,

– upućivanje oružanih postrojbi, skupina dobrovoljaca ili plaćenika koji poduzimaju agresivne čine protiv neke države.

Vijeće sigurnosti UN-a može utvrditi da i druge djelatnosti predstavljaju agresiju prema odredbama Povelje UN-a.

V. *Agresija; Oružana agresija*

AGRESIVNI RAT

**e. war of aggression / f. guerre d'agression
r. агрессивная война / š. guerra de agresión / t. guerra di aggressione**

Nasilni, napadački čini oružanim snagama jedne ili više država na suverenitet, teritorijalnu cjelovitost i političku neovisnost druge države radi nametanja volje napadača napadnutoj državi, njezina upokorenja ili razbijanja. Napadački je rat prvi put pravno zabranjen *Pariškim ugovorom* koji su u Parizu 27. kolovoza 1928. potpisali francuski ministar vanjskih poslova Aristide Briand i američki državni tajnik Frank Kellogg (države su se odrekle rata kao sredstva nacionalne politike, odbacile ga i obvezale se rješavati sporove na miran način). Po njima se ugovor često naziva *Briand-Kelloggov pakt*. Pariškom ugovoru iz 1928. pristupila je većina država članica međunarodne zajednice. Hrvatska se vezala uz taj ugovor notifikacijom o sukcesiji, *NN – MU*, br. 3/1995. U suvremenim međunarodnim odnosima zabrana napadačkoga rata (uporaba sile i prijetnja silom) je općesusvojeno načelo međunarodnoga

prava. Sadržano je u Povelji Ujedinjenih naroda, u statutima međunarodnih vojnih sudova u Nürnbergu i Tokiju koji su sudili ratnim zločincima Drugoga svjetskog rata, brojnim deklaracijama i dr. Agresivni rat je zločin protiv međunarodnoga mira. Povlači međunarodnu odgovornost.

V. *Agresija*

AGRESOR, NAPADAČ, ZAVOJEVAČ

**e. aggressor / f. agresseur / r. арессор, нападающая сторона / š. agresor
t. aggressore**

Država koja je poduzela čine protiv suvereniteta i neovisnosti druge države. Država koja je počinila agresiju, zločin međunarodnoga prava.

V. *Agresija*

AKCESORAN UGOVOR

**e. accessory contract / f. contrat accessoire
r. акцессорный договор / š. contrato accesorio / t. contratto accessorio**

Dopunski, sporedan ugovor (lat. *accessio* – dodatak). U pravnoj literaturi se *dopunski ugovori* navode radi njihova razlikovanja od tzv. *osnovnih* ugovora. Države, primjerice, mogu zaključiti osnovni ugovor o trgovini, a dopunskim ugovorima potanje urediti materiju iz osnovnog ugovora (proširiti popis roba koje se razmjenjuju, način prijevoza i sl.). Dopunskim ugovorom mogu se revidirati, dopuniti ili ispraviti odredbe u već zaključenom ugovoru i sl.

V. *Međunarodni ugovor*

AKLAMACIJA, IZABRATI AKLAMACIJOM

**e. acclamation, elect by acclamation
f. acclamation, élire par acclamation
r. акламация, выбрать акламацией
š. aclamación, elegir por aclamación
t. acclamazione, eleggere per acclamazione**

Način biranja ili postavljanja (lat. *acclamatio* – dovikivanje kojim se nešto

odobrava ili neodobrava) nositelja neke funkcije ili zadatka bez formalnog prebrojavanja glasova (pristanak se obično izražava pljeskom). Prakticira se na međunarodnim skupovima pošto je o izboru već postignut (konzultacijama, dogovorom) konsenzus.

AKREDITIVNA PISMA, VJERODAJNICE

e. *credentials, letters of credence*
f. *lettres de créance, lettres de crédit, accréditif* / r. *вверительная грамота, аккредитив* / š. *credenciales, cartas credenciales* / t. *credenziali*

U diplomatskom pravu isprava (franc. *accréditer* – ovjeroviti) kojom glavar države uvodi i preporučuje šefa svoje diplomatske misije za nesmetano obavljanje diplomatskih funkcija. Isprava je naslovljena i uručuje se glavaru države primateljice prilikom svečane audijencije. V. *Vjerodajnice, akreditivna pisma*

AKVAKULTURA

e. *aquaculture* / f. *aquaculture* / r. *водная культура (растений и животных)*
š. *acuicultura* / t. *acquicoltura*

Grana ribarstva. Umijeće racionalnoga gospodarenja, obrađivanja, njegovanja i gojenja živih bića u moru, slatkoj ili bočatoj vodi radi što veće proizvodnosti. U nas se, primjerice, uzgajaju plemenite vrste riba orada i lubin. Riječ dolazi od lat. *aqua* – voda i *cultus, colere* – obrađivati.

AKVATORIJ

e. *aquatic area, aquatic zone* / f. *zone aquatique, eaux environnantes*
r. *акватория* / š. *espacio acuático* / t. *zona acquatica*

Termin (lat. *aqua* – voda, *territorium* – zemljište) se upotrebljava u međunarodnim sporazumima radi utvrđivanja (ograničavanja) morskoga područja na koji se taj sporazum odnosi. U internim propisima označava morski prostor u

kojemu su neke djelatnosti dozvoljene, ograničene ili zabranjene (primjerice akvatorij za podvodni ribolov). U vojnim znanostima *akvatorij* je područje na moru, rijekama i jezerima na kojemu se obavljaju različite djelatnosti radi stvaranja povoljnih uvjeta za izvođenje borbenih akcija.

ALABAMA, SPOR

e. *Alabama case* / f. *Affaire l'Alabama*
r. *Спор за Алабаму* / š. *Caso de Alabama*
t. *Caso d'Alabama*

Za američkoga građanskog rata (1861-65) vlada Konfederacije (koju je osnovalo 7 južnih država nakon što su se odcijepile od Unije, 1861) nastojala je kupiti ratne brodove od neutralnih država, osobito Velike Britanije, koja je Konfederaciju priznala za zaračenu stranu. Naručen je tako i građen veći broj brodova u privatnim britanskim brodogradilištima službeno za privatne vlasnike. Među njima načinjena je i krstarica *Alabama* (najprije se zvala *Enrica*). Nakon što je brod sagrađen, snabdjeven je kod Azora vojnom opremom i posadom sa dva britanska broda. *Alabama* je plijenila brodove Unije u Atlantiku, Indijskom oceanu, čak i u Kineskome moru (mnogi su Amerikanci – brodovlasnici, strahujući od te krstarice, prodali svoje brodove, najviše Britancima). U razdoblju kraćem od dvije godine *Alabama* je potopila, zapalila ili oslobodila uz otkupninu oko 70 brodova Unije. Na kraju je i sama stradala, potopio ju je ratni brod Unije *Kearsarge* 19. lipnja 1864. kod Cherbourga. Dok je trajao građanski rat, Unija je prosvjedovala Velikoj Britaniji zbog kršenja obveza iz neutralnosti, a kada je rat okončan, spor nazvan *Alabama* povjeren je Arbitražnome sudu. Stranke su zaključile ugovor o arbitraži u Washingtonu 8. svibnja 1871. u koji su unijele tri pravila o dužnostima neutralnih država za vrijeme rata na temelju kojih je Arbitražni sud bio dužan riješiti spor (tzv. *Vašingtonska pravila*).

Arbitražna odluka je donesena 14. rujna 1872. Arbitri su odlučili da je britanska vlada propustila poduzeti djelotvorne preventivne mjere koje nalaže neutralnost i sa 4 glasa za i 1 glasom protiv naložili Britaniji plaćanje odštete u visini od 15,5 milijuna američkih dolara u zlatu. Vašingtonskim su pravilima prvi put formulirana važna načela o držanju neutralnih država u ratu na moru (koja do tada nisu bila općenito priznata). Revidirana Vašingtonska pravila unesena su u čl. 5. i 8. Haške konvencije o pravima i dužnostima neutralnih država u ratu na moru (1907).

V. *Vašingtonska pravila*

ALBANIJA

e. *Albania* / f. *Albanie* / r. *Албанија*
š. *Albania* / t. *Albania*

Razgraničenje epikontinentskih pojasa u Jadranskom moru između Albanije i Italije ugovorom 18. prosinca 1992. Povučena je crta sredine.

Parlamentarna republika s obalama u Jadranskom moru. Članica NATO-a. Stanovništvo: 3,2 milijuna. Površina države: 28,7 tisuća km². Dužina obale: 362 km. Teritorijalno more: 12 nm. Vanjski pojas i gospodarski pojas nije proglašila. Vanjske granice epikontinentskog pojasa nisu poznate. Glavni grad je Tirana. Glavne luke: Durrës (Drač), Sarandë, Vlora. Trgovačka mornarica: 71 brod 67.212 bt. U vlasništvu albanskih državljana 12 brodova 21.313 bt. Ribolov: 5.275 t. Od toga morski 3.802 t., akvakultura 1.473 t. Vezana je uz ženevske konvencije o otvorenom moru i epikontinentskom pojasu (1958) te uz Konvenciju UN-a o pravu mora (pristupila je 23. lipnja 2003). Članica UN-a je od 1955.

ALŽIR

e. *Algeria* / f. *Algérie* / r. *Алжир*
š. *Argelia* / t. *Algeria*

Država s obalama u Sredozemnom moru. Službeni naziv: Demokratska Narodna Republika Alžir (franc. *République algérienne démocratique et populaire*). Stanovnika: 36,4 milijuna. Površina: 2,4 milijuna km². Dužina obale: 998 km. Teritorijalno more: 12 nm. Vanjski pojas: 24 nm. Ribolovna zona od 32 do 52 nm. Epikontinentski pojas do granice sa susjednim državama. Glavne luke: Alžir (glavni grad), Annaba, Arzew, Bejaia, Oran, Skikda. Trgovačka mornarica: 130 brodova, 767.939 bt. Ribolov: 126.627 t. Od toga morski 126.259 t., akvakultura 368 t. Stranka je Konvencije UN-a o pravu mora od 11. lipnja 1996. Nije vezan uz ženevske konvencije o pravu mora (1958). Član je UN-a od 1962.

AMANDMAN

e. *amendment* / f. *amendement*
r. *поправка* / š. *enmienda*
t. *emendamento*, *proposta di emendamento*

Dodatak međunarodnom sporazumu ili nekom drugom aktu radi poboljšavanja njegova sadržaja, prilagođavanja prilikama, izmjene, preinačenja i sl. (franc. *amendement* – poboljšanje, popravak) Amandmanima se ponekad želi izmijeniti sadržaj nekog akta ili ugovora. U završnim odredbama Konvencije UN-a o pravu mora (1982), primjerice, predviđen je postupak predlaganja amandmana na Konvenciju, njihova usvajanja i stupanja na snagu.

AMBASADOR, VELEPOSŁANIK

e. *ambassador* / f. *ambassadeur* / r. *посол*
š. *embejador* / t. *ambasciatore*

Diplomatski zastupnik na čelu veleposlanstva, diplomatske misije (ambasade).
V. *Veleposlanik*

AMERIČKO UDRUŽENJE LUČKIH VLASTI

e. *American Association of Port Authorities* / f. *Association américaine des autorités portuaires* / r. *Американское объединение портовых властей*
š. *Asociación Americana de Autoridades Portuarias* / t. *Associazione americana delle autorità portuali*

Osnovano je 1912. radi djelotvornije organizacije lučkih vlasti i promicanja rada u lukama i pristaništima u zapadnoj hemisferi. Okuplja lučke organizacije i agencije iz 25 država obje Amerike.

AMFIBIJSKI JURIŠNI BROD

e. *Amphibious assault ship, Landing Craft* / f. *Navires d'assaut amphibie, embarcation de débarquement navire*
r. *Универсальный десантный корабль*
š. *Buque de asalto anfibio, buque anfibio*
t. *Nave d'assalto anfibia, nave da sbarco*

Ratni brod namijenjen iskrcavanju postrojbi i naoružanja, posebice za iznenadni amfibijski prepad. Razlikuju se po veličini. Veliki desantni brodovi opremljeni su platformama za slijetanje helikoptera.

Prepolovljeni *Amoco Cadiz*
Amoco Cadiz, Wikipedia

AMOCO CADIZ (*tanker*)

e. *Amoco Cadiz (tanker)* / f. *Amoco Cadiz (pétrolier, navire citerne)* / r. *Amoco Cadiz (танкер)* / š. *Amoco Cadiz (petrolero)*
t. *Amoco Cadiz (petroliera)*

Supertanker *Amoco Cadiz*, u vlasništvu američke naftne kompanije »Amoco«, registriran u Liberiji, dug 334 m, za nevremena 16. ožujka 1978. nasukao se 5 km daleko od francuske obale, potom prepolovio. Iz broda je istekla golema količina nafte koju je tanker prevezio iz Perzijskoga zaljeva u Rotterdam (1,6 milijuna barela). Bila je to do tada najveća pomorska nezgoda u povijesti. Naftnu mrlju dugu 19 km vjetar je raznosio duž francuske obale uzrokujući golemu štetu okolišu (među ostalim, nafta je umrljala 76 francuskih plaža). Mjesec dana nakon nezgode morska mrlja od onečišćenja duž obale bila je duga 160 km.

AMPLITUDA MORSKIH MIJENA

e. *tidal range* / f. *amplitude, gamme de marée* / r. *амплитуда прилива*
š. *amplitud de la marea* / t. *amplitudine, portata di marea*

Mont Saint-Michel

Fotografija: Unesco, Mont Saint-Michel

Visinska razlika između visoke i niske vode (lat. *amplitudo* – obujam, veličina). Najveće su amplitude živih mijena u zaljevu Fundy (Kanada) 19,6 m. U Jadranskom moru su na jugu 0,28 m, u sredini 0,30 m, a na sjeveru 1,1 m (najviša zabilježena 2,5 m).

V. Morske mijene

Uz francusku obalu između Bretanje i Normandije u vrijeme ravnodnevnice amplitude morskih mijena između plime i oseke sežu do 14 m. Tako, primjerice, kopneni jezičac koji spaja francuski poluotok Mont Saint-Michel s kopnom za plime biva potpuno pod morem, pa poluotok postaje otok. Kad se more povuče na suhoj obali ostaje pijesak s obiljem školjki. Ribari iz Saint-Michela ubiranje školjki nazivaju *žetvom* i budno paze da se iz drugih područja ne pojave strani ribari i bilo kakvi drugi uljezi.

AMSTERDAMSKI UGOVOR, 1997. (EU)

e. Treaty of Amsterdam / f. *Traité d'Amsterdam* / r. Амстердамский договор / š. *Tratado de Amsterdam* / t. *Trattato di Amsterdam*

Ugovorom (potpisan je 2. listopada 1997., stupio je na snagu 1. svibnja 1999) pojačana je europska integracija proklamiranjem načela slobode, demokracije i poštivanja ljudskih prava u EU. Potaknuta je i reforma institucija EU, pose-

bice jačanje Europskoga parlamenta (povećan je broj odluka koje se donose postupkom suodlučivanja s Vijećem EU), normirana je mogućnost suspenzije države članice u postupku donošenja odluka i dr.

V. Europska unija (EU)

ANADROMNE VRSTE RIBA

e. *anadromous species* / f. *espèces anadromes* / r. *проходные виды, анадромные виды рыб* / š. *especies anádromas* / t. *specie anadrome*

Vrste riba koje migriraju, ribe selice (grč. *anadromos* – koji se kreće prema izvoru, *anadramein* – kretati se prema gore). Život provode u moru, a radi mriješćenja se primiču obalama i zalaze u slatke kopnene vode. Najvažniji predstavnik je *losos*. Na Trećoj konferenciji UN-a o pravu mora (1973-82) predložen je poseban tretman anadromnih vrsta riba zbog važnosti njihove lovine u gospodarstvu i životnih karakteristika koje nalažu tijesnu suradnju s državama u čijim se rijekama te vrste mrijeste. U Konvenciji UN-a o pravu mora (1982) priznaje se prvenstveni interes i odgovornost države podrijetla za anadromne vrste riba i ograničavaju se lovišta na područja od vanjske granice gospodarskog pojasa prema kopnu. *Država podrijetla* dužna je štiti i uređivati ribolov, a određuje i ukupnu dopustivu lovinu anadromnih vrsta koje se mrijeste u njezinim rijekama (poslije savjetovanja s drugim, posebno zainteresiranim državama). Iznimno, dopušta se loviti anadromne vrste i izvan granica gospodarskoga pojasa (ako je ugrožena privreda države koja nije država podrijetla, a njeni ribari love te vrste jestivih izvora mora). U tome slučaju Konvencija predviđa suradnju izravno zainteresiranih država radi utvrđivanja mjera zaštite i gospodarjenja, te rješavanja drugih pitanja ribolova. Predviđa se i suradnja u međunarodnim regionalnim organizacijama.

V. *Gospodarski pojas*

ANDORA

e. Andorra / f. Andorra / r. Андорра
š. Andorra / t. Andorra

Parlamentarna kneževina (službeni naziv: *Principat d'Andorra*, katalonski: *Principat de les Valls d'Andorra*) je minijturna neobalna država na jugozapadu Europe (u Pirenejima) između Španjolske i Francuske. Ima 84 tisuće stanovnika. Površina države iznosi 468 km². Glavni je grad Andorra la Vella (najviši glavni grad u Europi, nalazi se na uzvisini visokoj 1.023 metra). Službeni jezik je katalonski. Govori se također španjolski, francuski, pa i portugalski. Država je nastala 1278. pod suverenitetom francuskih vladara i španjolskoga biskupa od Urgela. Stekla je neovisnost na temelju Ustava iz 1993. (usvojen je referendumom). Suknezovi su predsjednik Francuske i biskup od Urgela iz Španjolske. Premijer Andore ima izvršnu vlast. Zakonodavna vlast je u rukama parlamenta i vlade. Obrana je u nadležnosti Francuske i Španjolske. Članica je UN-a od 28. srpnja 1993.

ANEKS, DODATAK, PRILOG
(*ugovora*)

e. annex (of the treaty) / f. annexe (du traité) / r. приложение, дополнение (к договору) / š. anexo (del tratado)
t. annesso (del trattato)

Dodatak (lat. *annexus* – sveza) međunarodnome ugovoru (međunarodnom aktu) u kojemu se najčešće na cjelovit način pitanje uređuje (ilustrira) neko pitanje ili omogućuje njegova primjena. U pravilu je integralni dio ugovora kojemu je dodan. Ne mora uvijek dijeliti sudbinu ugovora, može se predvidjeti, primjerice, njegova lakša izmjena. Uz Konvenciju UN-a o pravu mora (1982), primjerice, dodano je devet aneksa (priloga): Veoma migratorne vrste (I), Komisija za granice epikontinentškoga pojasa (II), Temeljni uvjeti ispitivanja, istraživanja i iskorištavanja (III), Sta-

tut Poduzeća (IV), Mirenje (V), Statut Međunarodnog suda za pravo mora (VI), Arbitraža (VII) Posebna arbitraža (VIII) i Sudjelovanje međunarodnih organizacija (IX). U završnim odredbama istaknuto je da aneksi sačinjavaju integralni dio Konvencije i da upućivanje na Konvenciju, ako drugačije nije izričito kazano, znači upućivanje i na njezine anekse.

ANEKSIJA, PRIPOJENJE

e. annexation / f. annexion / r. аннексия
š. anexión / t. annessione

U međunarodnim se odnosima pod *aneksijom* (lat. *annectere* – spojiti, svezati) obično razumijeva jednostrano *nasilno* pripajanje dijela ili cijeloga državnoga područja jedne države drugoj. Takav način stjecanja područja zabranjen je međunarodnim pravom. Ako se, pak, aneksija provodi na temelju međunarodnoga sporazuma bez upotrebe sile ili prijetnje silom, ne mora se smatrati protupravnim aktom. Ne može se anektirati *ničija zemlja* (*terra nullius*), primjerice otok koji se pojavi u otvorenome moru (takav se otok može steći mirnom okupacijom).

ANGARIJA

e. angary / f. angarie / r. ангария
š. angaria / t. angheria

Prije se pod angarijom (grč. *aggareía* – tegoban posao, kuluk) razumijevalo pravo zaraćene države (*ius angariae*) da zabrani isplavljenje i zahvati neutralan trgovački brod u svojoj luci ili obalnome moru i naloži posadi da tim brodom preveze oružane postrojbe, oružje i sl. (zbog toga je brodska posada stjecala neprijateljski karakter u odnosu na suprotnu zaraćenu stranu). To je pravo krajem 18. stoljeća *napušteno*. U dijelu pravne literature smatra se da je moderno *pravo angarije* pravo zaraćenih da zbog prijekne potrebe unište ili u ratne svrhe upotrijebe neu-

tralnu imovinu (primjerice brodove i druga prijevozna sredstva) koja se nalaze na njihovu ili neprijateljskom području ili otvorenome moru. Pravo se ne proteže na brodsku posadu. Neutralni vlasnik se obeštećuje. Neki pisci istodobno navode da *angarija* na otvorenome moru, pa ni na okupiranom neprijateljskom području, nije dopustiva, jer se pravno ne može opravdati. U početku Drugoga svjetskog rata sudovi nekih neutralnih država (Meksika) pravdali su zahvaćanje neutralne imovine ostvarivanjem *prava angarije*.

V. *Embargo*

ANGOLA

e. *Angola* / f. *Angola* / r. *Ангола*
š. *Angola* / t. *Angola*

Obalna afrička država. Stanovnika: 18,5 milijuna. Površina: 1,3 milijuna km². Dužina obale: 1.600 km. Teritorijalno more: 12 nm. Vanjski pojas: 24 nm. Gospodarski pojas: 200 nm. Vanjske granice epikontinenteskoga pojasa su: kraj kontinentske orubine ili granica 200 milja (u nekim područjima Angola polaže pravo na epikontinentski pojas preko granice 200 milja). Glavne luke: Cabinda, Lobito, Luanda, Namibe. Trgovačka mornarica: 153 broda, 63.098 bt. Ribolov: 240.000 t. Cjelokupan je morski. Stranka je Konvencije UN-a o pravu mora od 5. prosinca 1990. Nije vezana uz ženevske konvencije o pravu mora iz 1958. Članica je UN-a od 1976.

ANKETA, ISTRAGA

e. *investigation, fact-finding* / f. *enquête, investigation* / r. *расследование*
š. *encuesta, investigación* / t. *inchiesta*

1. Način i pravno sredstvo mirnog rješavanja međunarodnih sporova. Države u sporu formiraju samostalno zajedničku komisiju (ili istragu povjeravaju nepri-stranom pojedincu) koja obavlja uviđaj, saslušava svjedoke, provjerava i utvrđuje činjenice i sl. i o tome izvještava stran-

ke. Izvještaj anketne komisije (odbora, pojedinca) ne obvezuje stranke u sporu, već služi kao podloga za rješenje spora. Zbog toga je pogodno sredstvo rješavanja onih sporova u kojima nesporno utvrđivanje činjenica nameće rješenje spora (ako se, primjerice, stranke razilaze glede pozicije broda prilikom onečišćenja morskoga okoliša, mjesta na kojemu se dogodio granični incident i sl.)

2. Vijeće sigurnosti UN-a može ispitivati svaki spor ili svaku situaciju koja bi mogla uzrokovati međunarodno trvenje ili spor da utvrdi može li nastavljanje toga spora ili te situacije ugroziti održanje međunarodnoga mira i sigurnosti.

3. Anketa (od franc. *enquête* – službeno istraživanje) završava utvrđivanjem činjenica. Moguća je u postupku pred Međunarodnim sudom pravde i Međunarodnim tribunalom za pravo mora.

V. *Međunarodni sporovi*

ANTARKTIKA

e. *Antarctica, Antarctic Continent*
f. *Antarctide, Antarctiques (terres)*
r. *Антарктида, Континент Антарктиды*
š. *Antártida, Continente Antártico*
t. *Antartico, continente antartico*

Antarktika (od grč. *antí* – protiv, *árktos* – medvjed) je kontinent oko zemaljskoga Južnoga pola. Obuhvaća 14,1 milijun km² s ledenim pragom i susjednim otocima; bez ledenoga praga 13,2 milijuna km² (radi usporedbe, površina Europe je 10,2 milijuna km²). Budući da se područje oko Sjevernog pola Zemlje, nad kojim su zvijezda Velikog i Malog Medvjeda, zove Arktik, područje na suprotnoj strani naziva se Antarktik, a kontinent Antarktika. Antarktika je sva pokrivena ledom. Osim znanstvenih postaja i opskrbenih baza, nema trajnih ljudskih naselja. More obiluje ribom, kitovima, tuljanima i rakovima, a u podzemlju ima željezne rudače, kroma, nikla, zlata, platine i drugih minerala. Nalazišta nafte su siromašna. Obala je duga 17.968 km. Razmirice i sporovi zbog pretenzija

za vlašću nad Antarktikom su trajni. Većina država ne priznaje niti suverenitet niti suverena prava bilo koje države na Antarktici. Za Međunarodne geofizičke godine (1957-58) Sjedinjene su Države sazvale međunarodnu konferenciju o Antarktici na kojoj je 1. prosinca 1959. usvojen *Ugovor o Antarktici* (stupio je na snagu 23. lipnja 1961). Prema čl. 1. toga Ugovora Antarktika se smije iskoristavati isključivo u miroljubive svrhe. Zabranjene su, među ostalim, sve djelatnosti vojne naravi (podizanje vojnih baza, fortifikacija, vojni manevri, ispitivanje oružja). Zabranjene su i sve vrste nuklearnih eksplozija i odlaganje radioaktivnog materijala. Demilitarizacija i neutralizacija je, međutim, umanjena dopuštanjem upotrebe vojnog osoblja i vojne opreme »za znanstvena istraživanja ili za bilo koju drugu miroljubivu svrhu«. Ugovor, dalje, ne zalazi u prava država u otvorenome moru. Ugovorom je predviđen sustav nadzora nad svim postajama, uređajima i opremom, brodovima i zrakoplovima (angažiranjem promatrača, nadzorom iz zraka i dr.), a primjenjuje se na krajeve južno od 60° južne širine i na zamrznuti dio uz obalu. Svaka država ostvaruje vlast nad svojim istraživačkim postajama i znanstvenicima. Sporovi među državama rješavaju se mirnim sredstvima, u krajnjoj crti pred Međunarodnim sudom pravde. Ugovorom o Antarktici države stranke su podijeljene na *konzultativne* (imaju poseban položaj prilikom donošenja odluka, nadziranja djelatnosti, u funkcioniranju »antarktičkog sustava« i sl.) i *obične*. Konzultativne mogu biti *iskonske* (imaju konzultativan status bez uvjeta) i *države koje su naknadno pristupile* (imaju konzultativan status dok obavljaju znanstvena istraživanja). Konzultativnih strana-ka ima ukupno 28, a običnih 18 (krajem 2006). Konzultativne države Argentina, Australija, Čile, Francuska, Novi Zeland, Norveška i Ujedinjeno Kraljevstvo Velike Britanije i Sjeverne Irske zahtijevaju

goleme dijelove kontinenta i morska područja, tzv. sektore (Sjedinjene Države i Rusija rezervirale su pravo istaknuti takve zahtjeve) koje druge države ne priznaju. Ostale konzultativne države su Belgija, Brazil, Bugarska, Kina, Ekvador, Finska, Njemačka, Indija, Italija, Japan, Republika (Južna) Koreja, Nizozemska, Peru, Poljska, Rusija, Južnoafrička Republika, Španjolska, Švedska, Ukrajina, Urugvaj i SAD. Obične (nekonzultativne) države su Austrija, Bjelorusija, Kanada, Kolumbija, Kuba, Češka, Danska, Estonija, Grčka, Gvatemala, Mađarska, Narodna Republika (Sjeverna) Koreja, Papua Nova Gvineja, Rumunjska, Slovačka, Švicarska, Turska i Venezuela. Zbog važnosti Antarktike predloženo je da se pravni status Antarktike i pravni režim poistovjete s onim koji je usvojen za podmorje izvan granica nacionalne jurisdikcije, tj. da se Antarktika proglasi *općim dobrom čovječanstva*. Radi zaštite faune na Antarktici donesene su tri konvencije: o zaštiti antarktičkih tuljana (stupila je na snagu 11. ožujka 1978), o zaštiti živih morskih bogatstava Antarktike (stupila je na snagu 7. travnja 1982) i o uređenju djelatnosti na Antarktici glede mineralnih bogatstava (potpisana je 1988., ali nije nikada stupila na snagu). Protokol o zaštiti okoliša koji je donesen uz Ugovor o Antarktici stupio je na snagu 14. siječnja 1998. U pet priloga sadržani su propisi o očuvanju morskog okoliša, flori i fauni. Na temelju Ugovora o Antarktici osnovano je 2004. stalno tajništvo (*Secretariat of the Antarctic Treaty*) sa sjedištem u Buenos Airesu. V. *Antarktika, sporovi između Velike Britanije i Argentine; Velike Britanije i Čilea; Arktik*

ANTARKTIKA, SPOROVI IZMEĐU VELIKE BRITANIJE I ARGENTINE; VELIKE BRITANIJE I ČILEA

e. *Antarctica cases, Great Britain v. Argentina; Great Britain v. Chile*

f. *Antarctique, litiges entre la Grande*

Bretagne et l' Argentine; la Grande Bretagne et le Chili / r. Антарктида, споры между Великобританией и Аргентиной, Великобританией и Чили
š. Litigio sobre la Antártica, entre Gran Bretaña y Argentina y entre Gran Bretaña y Chile / t. Antartico, controversie tra la Gran Bretagna e l'Argentina, e tra la Gran Bretagna e il Cile

Ujedinjeno Kraljevstvo Velike Britanije i Sjeverne Irske, Argentina i Čile istaknuli su zahtjeve za proširenjem svoje vlasti na dijelove Antarktike u tzv. »američkom kvadrantu«, tj. području između 0° i 90° zapadne geografske dužine. Argentina je zahtjeve obznanila 1927. temeljeći svoju vlast na geografskim, geološkim i klimatskim razlozima, pravu prve okupacije, diplomatskim mjerama i neprekinutoj državnoj djelatnosti. Čile je svoj prvi zahtjev za vlašću objavio u studenome 1940. (u izjavi se kaže da u sektoru između 53° i 90° zapadne geografske dužine »sve zemlje, otoci, otočići, grebeni, ledenjaci i dr. koji su poznati ili će se tek otkriti te odgovarajuće teritorijalno more uz njih tvore čileansku Antarktiku«). Velika Britanija je, pak, tvrdila da ima suverenitet u području Antarktike na temelju historijskog naslova, tj. otkrića, zatim dugog, neprekinutog i neometanog izražavanja suvereniteta, inkorporiranja područja u dominione britanske krune i formalnog proglašenja toga područja britanskim posjedom (1908. i 1917., *Falkland Island Dependencies*). Argentina i Čile složili su se 1941. (premda se nisu razgraničili u spornome području) da su jedini nosioci suvereniteta u južnoj američkoj Antarktici, odbijajući istodobno stalne prosvjede Ujedinjenoga Kraljevstva zbog takva njihova stajališta. Zbog spomenutih zahtjeva, nakon Drugoga svjetskog rata izbijali su incidenti (prijetili su i oružani sukobi, primjerice 1953). Ujedinjeno Kraljevstvo Velike Britanije i Sjeverne Irske je predlagalo da sporove riješi Međunarodni sud pravde ili poseban arbitražni sud, ali su se Ar-

gentina i Čile protivili (obrazlagali su da ne mogu prihvatiti podvrgavanje pitanja teritorijalnoga suvereniteta nijednome sudu). Ujedinjeno Kraljevstvo je, zatim, pokušalo pokrenuti parnicu jednostranom tužbom u Međunarodnome sudu pravde u Haagu (4. svibnja 1955), ali su Argentina i Čile odbili prihvatiti nadležnost toga Suda, pa se Sud proglasio nenadležnim (16. ožujka 1956) i skinuo predmete s popisa sporova o kojima je dužan presuditi. Pojedinačne zahtjeve država za vlašću nad dijelovima Antarktike i morskim područjima uokolo toga kontinenta većina država ne priznaje.

ANTIGVA I BARBUDA

e. Antigua and Barbuda / f. Antigua et Barbuda / r. Антигуа и Барбуда
š. Antigua y Barbuda / t. Antigua e Barbuda

Otočna država u Malim Antilima (u skupini Zavjetrinskih otoka) na rubu Karipskoga mora, jedna od najmanjih država na svijetu. Ima površinu 440 km² i svega 86.754 stanovnika. Dužina obale: 153 km. Teritorijalno more: 12 nm. Vanjski pojas: 24 nm. Gospodarski pojas: 200 nm. Epikontinentski pojas: do vanjske granice kontinentske orubine ili do granice 200 milja. Glavni grad i luka: Saint Johns. Trgovačka mornarica: 1.237 brodova, 9.992.950 bt. U vlasništvu državljana Antigve i Barbuda samo je jedan brod, 3.475 bt. Ribolov: 2.999 t. Cjelokupan je morski. Vezana je uz Konvenciju UN-a o pravu mora od 2. veljače 1989. Članica je UN-a od 1981.

APATRID

e. stateless person / f. personne sans nationalité, apatride / r. апатрид, человек без родины / š. apátrida, persona sin nacionalidad / t. apolide

Osoba bez domovine, državljanstva (grč. -lat. *a* – ne, bez; *patria* – domovina). Bilo da ga nikada nije imala, bilo da ga je izgubila.

V. *Apolit*

APELACIJA

e. *appeal* / f. *appel, recours* / r. *апелляция*
 š. *apelación* / t. *appello*

Žalba, priziv, utok, pritužba, molba (lat. *appellatio* – naslov, nagovor). Pravni lijek.
 V. *Priziv, žalba*

APELACIJSKI SUD

e. *court of appeal* / f. *cour d'appel*
 r. *апелляционный суд* / š. *tribunal de apelación* / t. *corte d'appello*

Žalbeni sud. Viša sudska instanca.
 V. *Prizivni sud; Apelacija*

APOLIT

e. *stateless person* / f. *personne sans nationalité, apatride* / r. *апатрид, человек без родины* / š. *apátrida, persona sin nacionalidad* / t. *apolide*

Apolit (grč.-lat. *a* – ne, *polites* – građanin) osoba bez domovine, državljanstva. Nikada ga nije imala, ili ga je izgubila a novo državljanstvo nije stekla. Upotrebljava se i naziv *apatrid* (od grč. *a* – ne, lat. *patria* – domovina).
 V. *Apatrid*

APROBACIJA

e. *approbation, consent, approval, acceptation* / f. *approbation, autorisation, acceptation* / r. *апробация*
 š. *aprobación, consentimiento, beneplácito, aceptación* / t. *approvazione, consenso, accoglimento*

Aprobacija (lat. *approbare* – odobravati, priznati) je pristanak, dopuštenje, prihvatanje, davanje povoljnog suda o nečemu. Termin se primjerice upotrebljava u Općoj skupštini UN-a prilikom odobravanja proračuna, sporazuma koje Gospodarsko i socijalno vijeće UN-a zaključuje sa specijaliziranim ustanovama i sl.

ARAMCO ARBITRAŽA, SPOR SAUDIJSKE ARABIJE I ARABIAN AMERICAN OIL COMPANY

e. *Aramco Arbitration, Saudi Arabia v. Arabian American Oil Company*

f. *Arbitrage d'Aramco, litige entre l'Arabie Saoudite et American Oil Company*
 r. *арбитраж Арамко, спор между Саудовской Аравией и Arabian American Oil Company* / š. *Arbitraje sobre Aramco, entre Arabia Saudita y la Arabian American Oil Company*
 t. *Arbitrato Aramco, controversia tra l'Arabia Saudita e l'American Oil Company*

Kralj Saudijske Arabije zaključio je 29. svibnja 1933. sporazum o koncesijama sa Standard Oil Company of California (1944. je novoosnovana kompanija nazvana Arabian American Oil Company, skrać. *Aramco*) zajamčivši kompaniji, među ostalim, isključivo pravo crpljenja i prijevoza nafte. Spor je nastao kada je Saudijska Arabija 1954. zaključila sporazum s grčkim brodovlasnikom Aristotelom Onassisom, prema kojemu posebna (nova) kompanija, koju će Onassis osnovati prema saudijskome pravu, stječe pravo prvenstva prilikom prijevoza nafte iz Saudijske Arabije. Spor je riješio Arbitražni sud 23. kolovoza 1958. Odlučio je da su prava kompanije *Aramco* zajamčena 1933. stečena prava, da je sporazum Saudijske Arabije s Onassisom suprotan obvezama koje je Saudijska Arabija preuzela ugovorom s *Aramcom* i da prava *Aramca* pretežu nad pravima danim Onassisu. Arbitražna je odluka zanimljiva zbog gledišta arbitara o mjerodavnome pravu koje se primjenjuje na sporazume između država i pojedinaca (fizičkih osoba) u kojima nema klauzule o mjerodavnome pravu, interpretaciji ugovora i dr. Za nas je zanimljiva i zbog pozivanja arbitara na pravilo međunarodnoga običajnoga prava prema kojemu luke svake države moraju biti otvorene za uplovljavanje (pristup) stranim trgovačkim brodovima.

ARANŽMAN

e. *deal* / f. *arrangement, accord*
 r. *соглашение, договор* / š. *acuerdo, convenio* / t. *accomodamento, accordo*

Naziv za vrstu međunarodnoga ugovora. Obično služi za tzv. komplementarne

ugovore kojima se prinosi ostvarivanju drugih, već zaključenih ugovora. Naziv dolazi od franc. *arranger* – urediti.

ARBITAR, ARBITER, IZABRANI SUDAC

e. arbiter, arbitrator / f. arbitre, conciliateur / r. арбитр, третейский судья / š. árbitro, arbitrador, juez arbitral t. arbitro

Arbiter (lat. *arbiter* – očevidac, posrednik) je osoba (istaknuti stručnjak za međunarodno pravo, znanstvenik, državnik i sl.) kojoj su stranke u sporu povjerile rješavanje spora u arbitražnom postupku. Spor može presuditi sam ili u zboru s ostalim arbitrima. Termin se upotrebljava i za osobu ili državu koja na miran način želi riješiti spor posredujući među strankama (savjetujući stranku ili stranke, prenoseći zahtjeve stranaka, njihove odgovore i sl.).

V. Mirno rješavanje sporova; Arbitraža međunarodna

ARBITRAŽA MEĐUNARODNA

**e. arbitration / f. arbitrage
r. арбитраж, третейский суд
š. arbitraje internacional / t. arbitrato**

Arbitraža međunarodna (lat. *arbitrium* – odluka po svojoj volji, presuda) naziv je za jedno od sredstava mirnog rješavanja međunarodnih sporova. Značajke su:

(a) postupak je pred nepristranim arbitrom (sucem) ili arbitrima koje su izabrale stranke u sporu,

(b) odluka se temelji na pravu i

(c) odluka je obvezna za stranke u sporu (dužne su odluku izvršiti), ima sva svojstva presude.

Temelj svake arbitraže jest *arbitražni sporazum* država u sporu o povjeravanju spora arbitraži (*pristatna pogodba* ili *kompromis*). Taj se sporazum može zaključiti nakon što je izbio spor (pisci takvu arbitražu nazivaju *izoliranom* ili *prigodnom*), a može se zaključiti unaprijed, za sve ili neke buduće sporove (naravno,

ako nastanu), ili za sporove o primjeni i u tumačenju određenoga ugovora (tzv. *institucionalna arbitraža*). Sporazumom države stranke u sporu određuju ovlasti arbitražnoga suda, propisuju mu postupak i određuju koja je pitanja arbitraža dužna riješiti. Stranke istodobno mogu odrediti i materijalna pravila koja će se primijeniti. Arbitražna odluka uvijek počiva na međunarodnome pravu. Ako stranke u sporu žele da im arbitraža odluči o sporu na temeljima onoga što je *dobro i pravedno (ex aequo et bono)*, moraju na to izričito ovlastiti arbitre. Odluka arbitražnoga suda je konačna, osim ako stranke odluče drukčije. Za rješavanje sporova o primjeni i u tumačenju Konvencije UN-a o pravu mora (1982), predviđeni su, među ostalim forumima, Arbitražni sud i Poseban arbitražni sud. Europska komisija Europske unije (EK) ponudila je u jesen 2009. Hrvatskoj i Sloveniji rješenje graničnoga spora pred Arbitražnim sudom sastavljenim od pet arbitara (tri bi imenovala Europska komisija, a po jednoga arbitra Hrvatska i Slovenija). Hrvatski sabor je prihvatio prijedlog EK i 24. studenoga 2009. ratificirao sporazum koji su potpisale dvije vlade u Štockholmu 4. studenoga 2009.

V. Hrvatska, Republika Hrvatska; Arbitražni sud, arbitražni tribunal; Poseban arbitražni sud; Arbitražni postupak

ARBITRAŽA OBVEZNA

**e. compulsory arbitration / f. arbitrage obligatoire / r. обязательный арбитраж
š. arbitraje obligatorio / t. arbitrato obbligatorio**

Forum i postupak kojemu su stranke u sporu obvezne povjeriti nastali spor na rješavanje (dogovor o tome obično je sadržan u nekome međunarodnome ugovoru). Nastojanja nekih država da se u međunarodnim odnosima uvede *obvezna* arbitraža za rješavanje međunarodnih sporova do danas nisu urodila plodom. Liga naroda je 1928. usvojila Opći

akt o arbitraži kojim je bila predviđena obvezna arbitraža za države stranke toga Akta. U Konvenciji UN-a o pravu mora (1982) obvezna arbitraža (uz neke druge forume) predviđena je za rješavanje nevažnih i minornih sporova.

V. Arbitraža međunarodna

ARBITRAŽNA ODLUKA, PRESUDA

e. arbitral award, arbitral decision

f. sentence arbitrale, decision arbitrale

r. арбитражное третейское решение

š. decisión arbitral / t. sentenza arbitrale

Arbitražna odluka (presuda) obvezna je za stranke u sporu i za spor koji je riješen. Ona je konačna (osim ako stranke odluče drukčije). Opće pravilo međunarodnog prava nalaže strankama ostvarivanje arbitražne odluke u cijelosti i u dobroj vjeri (*bona fide*). Prema aneksima VII. i VIII. uz Konvenciju UN-a o pravu mora iz 1982. (o Arbitražnom i Posebnom arbitražnom sudu) arbitražna odluka je konačna i bez priziva. Stranke se, međutim, mogu složiti i utvrditi prizivni postupak. Ako, pak, dođe do spora u tumačenju odluke ili o načinu njezina izvršenja, tumačenje daje Arbitražni sud koji je odluku donio. Stranke mogu isto tako zatražiti tumačenje od nekoga drugog suda koji je u Konvenciji UN-a o pravu mora predviđen za rješavanje sporova.

V. Arbitražni sud; Arbitražni tribunal

ARBITRAŽNI POSTUPAK

e. arbitral procedure / f. procédure

arbitrale / r. арбитражная процедура

š. procedimiento arbitral / t. procedura arbitrale

Postupak (usmeni i pismeni) pred arbitražom (arbitražnim sudom) radi rješenja nekoga međunarodnoga spora. Mogu ga propisati stranke u sporu ili sama arbitraža (poslovnikom). Stranke u sporu mogu izabrati i postupak koji im nudi Stalni arbitražni sud u Haagu.

V. Arbitraža međunarodna

ARBITRAŽNI SUD, ARBITRAŽNI TRIBUNAL

e. Arbitral Tribunal / f. Tribunal Arbitral

r. Арбитраж / š. Tribunal Arbitral

t. Tribunale arbitrale

U Konvenciji UN-a o pravu mora (1982) među forumima za rješavanje sporova o tumačenju ili u primjeni te Konvencije (ili nekog drugog međunarodnog ugovora vezanog uz primjenu međunarodnog prava mora) predviđeno je i osnivanje arbitražnih sudova, arbitraže (u skladu s Aneksom VII. uz Konvenciju UN-a o pravu mora) i posebne arbitraže (Aneks VIII). Poseban arbitražni sud, osnovan primjerice prema odredbama u Aneksu VIII. uz Konvenciju UN-a o pravu mora, sačinjava pet članova. Odluke arbitražnih sudova su konačne i bez priziva (osim ako se stranke u sporu slože s prizivnim postupkom). Donose se većinom glasova, a ako se glasovi podijele, odlučan je predsjednikov glas. O tumačenju odluke ili o načinu njezina izvršenja odlučuje sam arbitražni sud koji je odluku donio.

Sudnica Stalnoga arbitražnog suda u Haagu
Izvor: PCA - Wikipedia

ARGENTINA

e. Argentina / f. Argentine / r. Аргентина
š. Argentina / t. Argentina

Latinskoamerička obalna država sa 40,1 milijuna stanovnika. Površina 2,78 milijuna km². Dužina obale: 4.989 km. Teritorijalno more: 12 nm. Vanjski pojas: 24 nm. Gospodarski pojas: 200 nm. Epikontinentski pojas seže do kraja kontinentske orubine ili do granice 200 milja. Glavne luke: Arroyo Seco, Bahía Blanca, Buenos Aires (glavni grad), La Plata, Punta Colorada, Rosario, San Lorenzo-San Martin. Trgovačka mornarica: 583 broda, 743.379 bt. Ribolov: 933.902 t. Od toga morski 931.472 t, akvakultura 2.430 t. Vežana je uz Konvenciju UN-a o pravu mora od 1. prosinca 1995. Nije stranka ženevskih konvencija o pravu mora iz 1958. Argentina je članica UN-a od osnutka te organizacije (1945). Zbog simpatija Argentine prema Hitlerovoj Njemačkoj u Drugome svjetskom ratu Povelju UN-a nisu potpisale države abecednim redom (jer bi Argentina bila prva potpisnica). Najprije su se potpisale države stalne članice Vijeća sigurnosti UN-a, potom ostale države.

ARHEOLOŠKA ZONA,
ARHEOLOŠKI POJAS

e. Archaeological Zone / f. Zone
archéologique / r. Археологическая зона
š. Zona arqueológica / t. Zona arceologica

Morski pojas do granice udaljene 24 morske milje računajući od polaznih crta, koji se naslanja na vanjsku granicu teritorijalnoga mora u smjeru pučine. U arheološkoj zoni obalna država štiti arheološke i povijesno vrijedne predmete u podmorju (podrtine brodova, amfore, stara oružja, kipove i dr.). Vrsta je *vanjskog pojasa*. U Konvenciji UN-a o pravu mora (1982) odredbe o arheološki i povijesno vrijednim predmetima u vanjskom pojasu sadržane su u članku 303. Italija je internim zakonom proglasila arheološku zonu (pojas) 22. siječ-

nja 2004. (zabranila je nekontrolirano vađenje predmeta iz podmorja, uredila postupak stjecanja privatnog vlasništva, prodaju, vođenje katastra, čuvanje i sl.). Talijanska arheološka zona, široka 12 nm uz teritorijalno more na nekim mjestima zalazi u područja u kojima Hrvatska ostvaruje jurisdikciju i suverena prava, pa će se morati razgraničiti. Hrvatski znanstvenici odavna predlažu proglašenje hrvatskoga vanjskog pojasa u kojemu će se zaštititi i arheološki i povijesno vrijedni predmeti.

ARHEOLOŠKI I POVIJESNI
PREDMETI

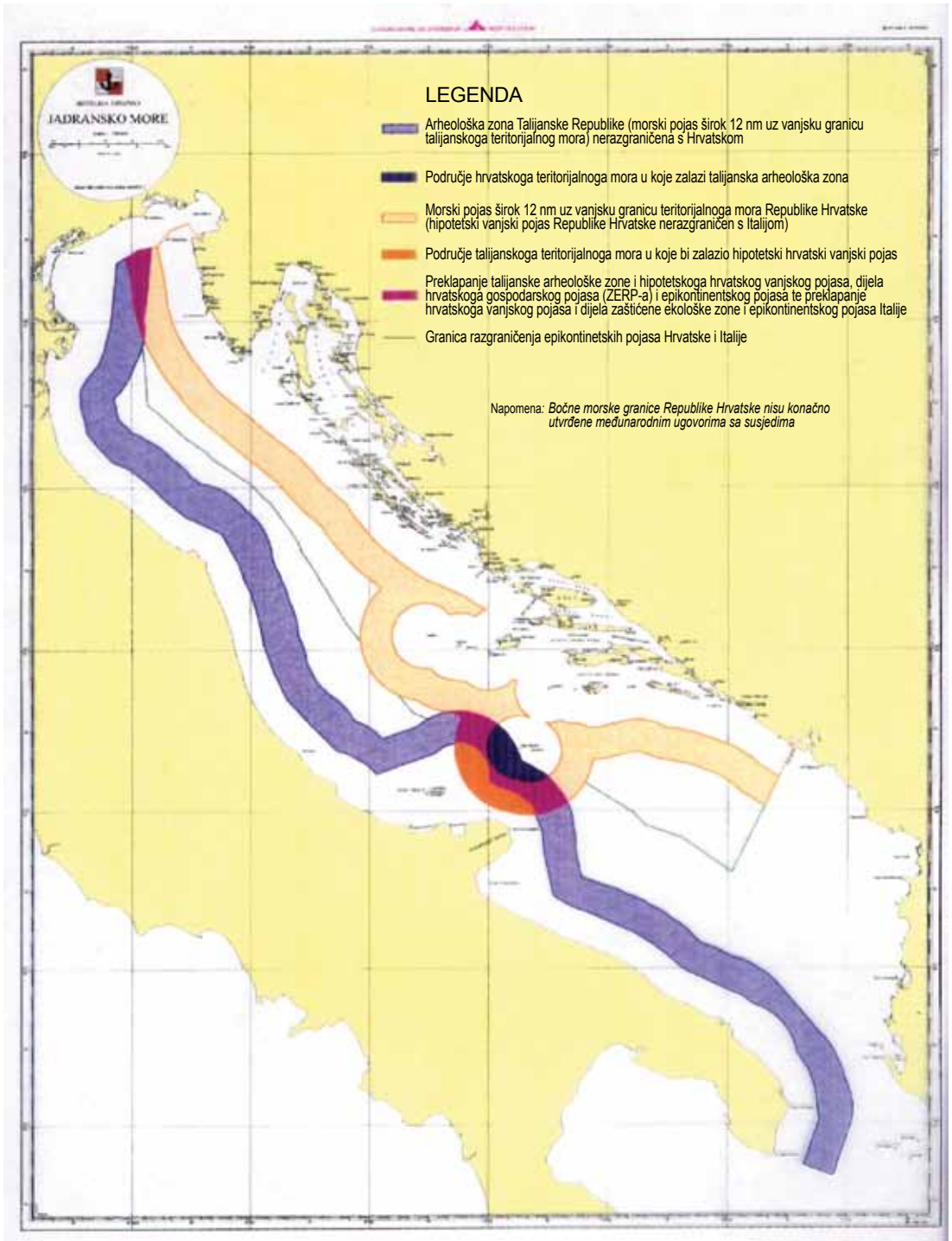
e. archaeological and historical objects
f. objets archéologiques et historiques
r. археологические и исторические
объекты / š. objetos arqueológicos e
históricos / t. oggetti archeologici e storici

Konvencija UN-a o pravu mora (1982) sadrži nekoliko odredaba o arheološkim (grč. *archaios* – star, drevan, *logos* – riječ, govor) i povijesnim predmetima nađenima na morskome dnu i u morskom podzemlju (ne zalazeći u druge međunarodne ugovore i pravila međunarodnog prava o zaštiti arheoloških i povijesnih predmeta):

– sve su države dužne štiti arheološke i povijesne predmete nađene u moru i međusobno surađivati radi te zaštite;

– ako su arheološki i povijesni predmeti izvađeni iz mora u *vanjskome pojasu* – širokom do 24 milje (uz teritorijalno more) – bez odobrenja obalne države, ta država može smatrati da su na taj način prekršeni njezini propisi (kojima, inače, zaštićuje svoje interese u vanjskom pojasu) u području teritorijalnoga mora i kazniti počinitelje kažnjivog djela (može, zbog toga, započeti i progon stranoga broda). Švrha je suzbiti nedopuštenu trgovinu takvim predmetima;

– arheološki i povijesni predmeti koji se nađu u Zoni (podmorju općeg dobra čovječanstva) čuvaju se i s njima se raspolaze u korist cijeloga čovječanstva. Pri tome valja imati na umu prednosti u

Arheološka zona (pojas) Italije (označena ljubičasto)

pravima države porijekla, ili države kulturnoga porijekla ili države historijskoga i arheološkog porijekla.

Definicija arheoloških i povijesnih predmeta sadržana je u *UNESCO-ovoj konvenciji o zaštiti podvodne kulturne baštine*, usvojenoj u Parizu 2. studenoga 2001. Konvencija je stupila na snagu 2. siječnja 2009. Obvezuje 31 državu, među njima Hrvatsku (*NN – MU*, br. 10/2004). Konvencijom su posebice uređena prava obalnih država u unutarnjim morskim vodama, teritorijalnome moru i arhipelaškome moru, zatim u vanjskom pojasu, gospodarskom i epikontinentnom pojasu te u Zoni. U hrvatskom je podmorju, prema podacima Ministarstva kulture, 400 arheoloških nalazišta, od kojih je stotinu registriranih. Od podmorske arheološke građe najviše je amfora, zbog plovnih putova duž istočne obale Jadrana u grčko i rimsko doba, no podosta su istražene i olupine posebno iz vremena Prvoga i Drugoga svjetskog rata. Usuprot prijedlozima hrvatskih

znanstvenika, Republika Hrvatska nije proglasila svoj vanjski pojas. Talijanska Republika, radi zaštite arheoloških i povijesnih predmeta u moru, proglasila je *arheološku zonu* (pojas) široku 12 milja (uz vanjsku granicu teritorijalnoga mora).

»(a) 'Podvodna kulturna baština' označava svaki trag ljudskog postojanja kulturnog, povijesnog ili arheološkog karaktera koji su se nalazili, djelomično ili potpuno pod vodom, povremeno ili stalno, barem 100 godina, poput:

lokacija, građevina, zgrada, predmeta i ljudskih ostataka zajedno s njihovim arheološkim i prirodnim okruženjem,

plovila, zrakoplova, drugih prijevoznih sredstava ili njihovih dijelova, njihovog tereta ili drugog sadržaja zajedno s njihovim arheološkim i prirodnim okruženjem, i predmeta pretpovijesnog razdoblja.

b) Cjevovodi i kablovi postavljeni na morsko dno ne smatraju se podvodnom kulturnom baštinom.

Telašćica (Kornati)

Arhiv Hrvatskog hidrografskog instituta

c) Druge instalacije, osim kablova i cjevovoda, postavljene na morsko dno koje su u uporabi ne smatraju se podvodnom kulturnom baštinom.«

Članak 1. Konvencije o zaštiti podvodne kulturne baštine

ARHIPELAG

e. **archipelago** / f. **archipel** / r. **архипелаг**
š. **archipiélago** / t. **arcipelago**

Arhipelag (od grč. *Aigalon pelagos* – Egejsko more ili od *archo* – nad, prvi, *pelagos* – more), otočje, skupina ili mnoštvo otoka. Postojanje arhipelaga važno je u međunarodnome pravu jer omogućava obalnoj državi da povuče, pod određenim uvjetima, *ravne polazne crte* kojima se zatvaraju unutarnje morske

vode, a arhipelaškim državama povlače-nje *arhipelaških polaznih crta* kojima se zatvara arhipelaško more. Status i prava arhipelaških država prvi put su potanko normirani u Konvenciji UN-a o pravu mora 1982. Ženevske konvencije o pravu mora (1958) ne sadrže pravnu definiciju arhipelaga, premda je na Prvoj konferenciji UN-a o pravu mora takva definicija predlagana [norveški pravnik Jens Evensen: arhipelag je »formacija dvaju ili više otoka (otočića ili hridi) koji se geografski mogu uzeti kao cjelina«]. Konvencija o teritorijalnome moru i vanjskom pojasu, međutim, sadrži definiciju otoka, a u odredbi o upotrebi metoda ravnih polaznih crta navodi se »niz otoka« uzduž obale. U Konvenciji UN-a o pravu mora (1982) *arhipelag* označava skupinu otoka, more koje ih spaja te druge prirodne

ARHIPELAŠKA DRŽAVA INDONEZIJA

Indonezija obuhvaća dio najvećega arhipelaga na svijetu, Malajskoga, ima 18.306 otoka, od kojih su stalno nastanjena 922 (ako se računaju otočići povremeno preplavljeni morem, onda je ukupan broj otoka i otočića gotovo dvostruk). Udaljenost od grada Sabanga (na otoku Wah u sjevernoj Sumatri) na zapadu Indonezije do najistočnijega grada Meraukea (u okružju Papua) je 5.400 km (poput udaljenosti od istočne Francuske do zapadne Kine). Sve te otoke Indonezija je zatvorila pretežito ravnim arhipelaškim polaznim crtama od kojih se mjeri teritorijalno more, 200 milja širok gospodarski pojas. Epikontinentski pojas Indonezije seže do granice 200 milja ili do kraja kontinentske orubine.

Zemljovid: Indonesia, Map No. 4110, Rev. January 2004, UN Cartographic Section, General Maps

elemente tako međusobno povezane da ti otoci, more i drugi prirodni elementi čine kompaktnu geografsku, gospodarsku i političku cjelinu, ili su historijski smatrani takvima.

V. Arhipelaška država

ARHIPELAŠKA DRŽAVA

**e. archipelagic State / f. État-archipel
r. государство – архипелаг / š. Estado
archipelágico / t. Stato arcipelagico**

U Konvenciji UN-a o pravu mora (1982) *arhipelašku državu* u cijelosti tvori jedan ili više arhipelaga, a takva država može obuhvaćati i druge otoke izvan arhipelaga. U Konvenciji su posebnim odredbama uređena pitanja povlačenja arhipelaških polaznih crta, pravni status arhipelaškoga mora, tradicionalna ribolovna prava susjednih država u pojedinim dijelovima arhipelaškoga mora, status položenih podmorskih kabela i dr. Pod suverenitetom arhipelaške države su njezine unutarnje morske vode (luke, zaljevi i ušća rijeka), arhipelaško more (more unutar arhipelaških polaznih crta) i teritorijalno more. Arhipelaška država ostvaruje svoju vlast u vanjskome pojasu i u gospodarskome pojasu (ako ih proglaši) i u epikontinentalskome pojasu. Na Trećoj konferenciji UN-a o pravu mora (1973-82) skupinu arhipelaških država sačinjavali su Fidži, Indonezija, Mauricijus (u završnom razdoblju Konferencije napustio je skupinu) i Filipini. Bahami nisu bili formalan član skupine, ali su tijesno surađivali s državama članicama. Karakteristike arhipelaške države imaju također Sejšeli, Vanuatu, Kiribati, Maldivi i još neke otočne države u oceanima. Većina njih iskoristila je prava koja arhipelaškim državama pruža Konvencija UN-a o pravu mora. Četiri najveće moderne arhipelaške države su Japan, Filipini, Novi Zeland i Indonezija.

V. Arhipelag; Oceanski arhipelag; Arhipelaško more

ARHIPELAŠKE POLAZNE CRTE

e. archipelagic baselines / f. lignes de base archipelágiques / r. исходные линии архипелага / š. líneas de base archipelágicas / t. linee di base arcipelagiche

Prema Konvenciji UN-a o pravu mora (1982) arhipelaška država može povući *ravne* arhipelaške polazne crte koje zatvaraju arhipelaško more i od kojih se mjeri širina njezina teritorijalnoga mora, vanjskoga pojasa, gospodarskoga pojasa i epikontinentalskoga pojasa. Ravne arhipelaške polazne crte spajaju najizbočenije točke najudaljenijih otoka i nadvodnih grebena arhipelaga, a mogu se povući ako su tim crtama obuhvaćeni glavni otoci i područje u kojemu je omjer površine mora i kopna (uključivši atole) između 1:1 i 9:1. Arhipelaške polazne crte ne smiju biti duže od 100 morskih milja. Ipak, do 3 % od ukupnog broja tih crta može prelaziti i tu dužinu, najviše do 125 milja. Prilikom povlačenja, arhipelaške polazne crte ne smiju se znatno udaljiti od opće konfiguracije arhipelaga. Ne smiju se povlačiti na uzvišice koje su suhe samo za niske vode (niti od njih), osim ako su na njima svjetionici ili slični uređaji, ili kad je uzvišica suha za niske vode u cijelosti ili dijelom udaljena od najbližega otoka toliko da ta udaljenost ne prelazi širinu teritorijalnoga mora arhipelaške države.

V. Arhipelag; Arhipelaška država

ARHIPELAŠKO MORE

**e. archipelagic waters / f. eaux archipelágiques / r. акватория архипелага / š. aguas archipelágicas
t. acque arcipelagiche, mare arcipelagico**

Prema Konvenciji UN-a o pravu mora (1982) arhipelaško more obuhvaća dijelove mora unutar arhipelaških polaznih crta, koje se mogu povući tako da spajaju najizbočenije točke najudaljenijih otoka i nadvodnih grebena arhipelaga. Nad arhipelaškim morem, njegovim podmorjem, bogatstvima u podmorju

i nad zračnim prostorom iznad arhipelaškoga mora suverenitet ostvaruje arhipelaška država u skladu s međunarodnim pravom (Konvencijom UN-a o pravu mora). U arhipelaškome moru brodovi svih država imaju pravo neškodljivoga prolaska. Arhipelaška država može odrediti plovne putove pogodne za siguran, neprekinut i brz prolazak brodova kroz arhipelaško more ili susjedno teritorijalno more (u zračnome prostoru iznad tih područja može odrediti zračne koridore). Ako se strani brodovi (ili zrakoplovi) koriste tako određenim plovnim putovima ili zračnim koridorima, onda uživaju *pravo prolaska arhipelaškim plovnim putovima* (zrakoplovi, pak, uživaju pravo preleta arhipelaškim zračnim koridorima). Njihov položaj, u tome primjeru, biva sličan položaju brodova ili zrakoplova koji se koriste pravom *tranzitnog prolaska međunarodnim tjesnacima*. Primjenjuju se, *mutatis mutandis*, propisi o dužnostima brodova i zrakoplova za vrijeme tranzitnog prolaska, o zabrani istraživanja i hidrografskih mjerenja bez prethodnog odobrenja obalne države, o ovlaštenjima obalne države da internim propisima regulira prolazak s obzirom na sigurnost plovidbe, sprječavanje onečišćenja i sl., a isto tako i propisi o dužnostima obalne, odnosno arhipelaške države, među kojima i oni koji zabranjuju ometanje i obustavljanje plovidbe. Unutar svoga arhipelaškoga mora arhipelaška država može povući crte koje zatvaraju unutarnje morske vode i tvore njihovu granicu u lukama, zaljevima i ušćima rijeka. U UN-ovoj konvenciji o pravu mora su uređena i pitanja vezana uz postojeće sporazume arhipelaške države s drugim državama, priznavanje tradicionalnih ribolovnih prava i drugih legitimnih djelatnosti susjedne države u pojedinim područjima arhipelaškoga mora, status položenih podmorskih kabela i dr. Pravno uređenje arhipelaškoga mora u dobroj mjeri zadovoljava zahtjeve arhipelaških država koje su na temelju internih pravnih propisa – oslanjajući se na

gledište da prilikom utvrđivanja granica na moru otočje ili otočja arhipelaške države valja uzimati kao jedinstvenu cjelinu – obuhvatile ravnim polaznim crtama goleme dijelove mora i podvrgle ih specifičnom režimu unutarnjih morskih voda. Tako su, primjerice, još prije stupanja na snagu Konvencije UN-a o pravu mora postavili Indonezija (ravnim crtama zatvoreno je oko 666.000 četvornih morskih milja morskoga prostora, uključujući tjesnace Sundski, Sumba, Lombok, Ombai, Molučki i Makasarski) 1960. godine, dopuštajući kroz unutarnje morske vode *mirni prolazak* stranih brodova (plovidbu koja ne zalazi u suverenitet Indonezije i njezinu sigurnost) i Filipini (80 ravnih polaznih crta oko vanjskih skupina otoka zatvorilo je, među ostalim, važne morske prolaze za međunarodnu plovidbu kao što su prolaz Surigao Sibutu, Balabac tjesnac i tjesnac Mindoro). Zbog toga su neke pomorske zemlje (Japan, Sjedinjene Američke Države, Australija) prosvjedovale. Otočne države u oceanima stekle su, zahvaljujući svojem statusu arhipelaške države, goleme morske površine u kojima ostvaruju suverenitet ili suverena prava. Termin *arhipelaške vode* (u većini stranih jezika) preveli smo kao *arhipelaško more*, jer je primjereniji.

V. *Arhipelaška država; Arhipelag; Arhipelaške polazne crte*

ARHIV (*diplomatski*), ARHIVA, PISMOHRANA

e. *archives* / f. *archives* / r. *архив*
š. *archivo* / t. *archivio*

Prostorija (ormar, trezor) u diplomatskom ili konzularnom predstavništvu u kojoj su pohranjeni dokumenti (prepiska, nacrti akata, registri, isprave, građa i sl.), a pod zaštitom je općega međunarodnoga prava (običajnoga i ugovornoga). Diplomatski arhiv (od grč. *archeion* – gradska vijećnica, tj. ustanova za čuva-

nje starih dokumenata) je u svako doba (u vrijeme mira i u vrijeme oružanoga sukoba) nepovrediv, osim ovlaštenoga osoblja države šaljiteljice nitko ne smije zalaziti u arhiv, pregledati ga, uništavati, oduzimati i sl. Ako se u izvanrednim prilikama arhiv nađe fizički nezaštićen, primjerice u požaru, država primateljica ga je dužna zaštititi.

ARCTIK

e. Arctic / f. Artique / r. Арктика
š. Ártico / t. Artico

Arktik (prema zvijezdu Velikoga i Malog medvjeda koje kruži nad područjem Sjevernoga pola, grč. *arktos* – sjever, medvjed) je hladno područje oko zemaljskoga Sjevernog pola. Obuhvaća oko 26 milijuna km² kopna i mora. Rijetko je naseljeno (najtipičniji su stanovnici Eskimi koji žive na Grenlandu i najsjevernijemu dijelu Sjeverne Amerike). Glavno je životinjsko bogatstvo Arktika u moru (ribe, tuljani, kitovi), osobito na periferiji područja gdje prestaje led (uz obale Islanda, Newfoundlanda, Grenlanda, u Norveškom, Barentsovom i Beringovom moru). Ima i ruda, osobito ugljena, bakra, zlata, kriolita i nafte (primjerice, na Aljasci). U području Arktika važni su prometni putovi, osobito zračni. Kopneno područje Arktika, zajedno s obalnim morem, pripada pojedinim državama: Grenland Danskoj, Franklinov arhipelag Kanadi, otočje Spitsbergen Norveškoj, Aljaska Sjedinjenim Američkim Državama, a ostalo euroazijsko područje zajedno sa susjednim otocima Rusiji. Neke države zahtijevaju da im se prizna i vlast nad otvorenim morem, zapravo čitavim prostorom do Sjevernoga pola, oslanjajući se na *teoriju sektora*. Prema toj teoriji državama u području Sjevernoga pola pripada cjelokupan prostor između pravaca (meridijana) povučениh od najistočnije i najzapadnije točke na obali kopna do Sjevernoga pola. U Arktiku bi, na taj način, Ruska

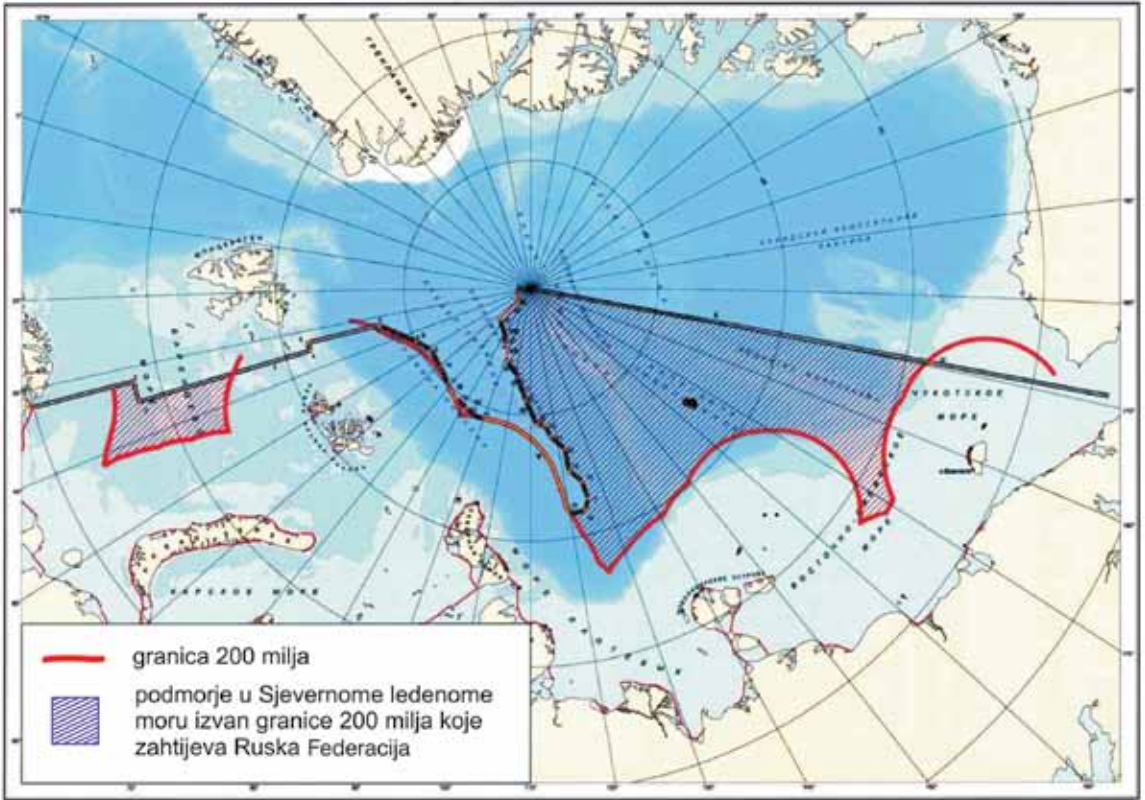
Federacija dobila 161° širine, Kanada 81°, Sjedinjene Američke Države 28°, Danska 69° i Norveška 21°. Kanada je prva predlagala diobu Arktika po sektorima još 1907. Poslije, 27. travnja 1925., dopunila je Zakon o sjeverozapadnim područjima zabranivši stranim državama obavljanje bilo kakvih djelatnosti u prostoru kanadskih arktičkih zemalja i otoka bez izričitoga odobrenja kanadske vlade. Carska je Rusija svoja prava na zemlje u Sjevernome ledenome moru proglasila 1916., a bivši je Sovjetski Savez to potvrdio 6. studenoga 1924. i 15. travnja 1926. (između utvrđenih meridijana i Sjevernoga pola Sovjetskom Savezu, danas Rusiji, pripadaju »sve otkrivene zemlje i otoci, a isto tako i one zemlje i otoci koji se mogu otkriti u budućnosti«). Teorija sektora, koja se želi primijeniti i u području Antarktika (Ujedinjeno Kraljevstvo Velike Britanije i Sjeverne Irske je primjerice, službeno upotrijebilo tu metodu 1908. tražeći za sebe polovicu Antarktika), nema valjanoga uporišta u međunarodnome pravu.

V. Arktik, epikontinentski pojas; Antarktika

ARCTIK, EPIKONTINENTSKI POJAS

e. Arctic, continental shelf / f. Artique, plateau continental / r. Арктика, континентальный шельф / š. Ártico, plataforma continental / t. Artico, piattaforma continentale

Podmorje (dno i podzemlje) Arktika (Arktičkoga oceana) izuzetno je važno jer se u njemu nalazi, prema procjenama američkih stručnjaka, oko 25% neotkrivenih svjetskih rezervi nafte i plina. Ima i drugih mineralnih sirovina. Tvorega Grenlandsko-norveška zavalata (duboka do 4.846 m) i Kanadsko-sibirskata (duboka do 4.000 m). Dijeli ih Lomonosovljeva hrbrata, koji je određen, na temelju magnetskih i seizmičkih istraživanja, kao kontinentski ulomak nastao na euroazijskom kontinentskom rubu. Za

Granice epikontinentškoga pojasa koje zahtijeva Ruska Federacija u Sjevernome ledenom moru

razliku od reljefa morskoga dna oceana, više od polovice obujma Arktičkoga oceana je na kontinentskoj ravlini (plićaku, šelfu). Rubovi Sjeverne Amerike (Kanade s Aljaskom) i Euroazije završavaju najizrazitijim i najvećim plićakom u Svjetskome moru. Uz obale Sjeverne Amerike plićak je širok 100 do 200 km, a na strani Euroazije širina mu seže i do 1.700 km! 2. kolovoza 2007. spuštene su na morsko dno Arktičkoga oceana, u neposrednoj blizini Sjevernoga pola, dvije mini podmornice Ruske Federacije. U svakoj su bila tri člana posade, dubina mora na mjestu njihova spuštanja iznosila je 4.261 m. Ekspedicija je trajala devet sati, a pothvat je pratilo stotinu ruskih znanstvenika Instituta za istraživanje Sjevernoga i Južnoga pola smje-

štenih na istraživačkome brodu *Akademik Fedorov*. Posada u podmornicama je obavila svoju zadaću: uzela je uzorke tla (sedimente podmorja) i ostavila na morsko dno u tuljcu od titana rusku zastavu. Na temelju uzoraka sedimenata Rusija želi dokazati valjanost vanjskih granica svoga epikontinentškog pojasa preko granice 200 milja, prije svega UN-ovoj Komisiji za granice epikontinentškog pojasa preko dvjestote milje. Tek kad ta Komisija verificira granice epikontinentškoga pojasa preko dvjestote milje, one postaju konačne i obvezujuće. U izvještaju toj Komisiji Rusija tvrdi da su sjeverno rusko kopno i arktičko podmorje – od Novosibirskih otoka, Istočnosibirskoga mora i Čukotskoga mora do Sjevernoga pola – istoga geološkog

sastava, predstavljaju *jedinstvenu kontinentsku orubinu*, pa su, prema tome, jedan jedinstveni epikontinentski pojas (produženje u podmorju ruskoga kopnenog područja). Posebno je istaknuto da su Lomonosovljev hrbat (podmorsko gorje dugo oko 1.200 milja koje presijeca arktičko područje od ruske obale do Sjevernoga pola, otkrili su ga ruski znanstvenici 1948) i Alpha Mendeljev hrbat »komponente kontinentske orubine«. Budući da se radilo o složenom aktu punom znanstvenih i stručnih podataka (geodetskih, batimetrijskih, seizmičkih i geofizičkih), Komisija UN-a je proučavanje ruskog izvještaja o granicama epikontinentskoga pojasa u Arktičkome moru preko granice 200 milja povjerala posebnome pododboru od sedam članova (rad u pododboru svodio se uglavnom na pitanja članova pododbora i odgovore ruskih stručnjaka). Pododbor je 14. lipnja 2002. načinio izvještaj (*Outline recommendations of the Subcommission*) na temelju kojega je Komisija (uz neke amandmane) na zatvorenim sjednicama sastavila preporuke Ruskoj Federaciji i usvojila ih konsenzusom. Posebna pažnja je posvećena pitanju je li Ruska Federacija ovlaštena zahtijevati epikontinentski pojas preko granice 200 milja i jesu li poštivane formule i ograničenja koja sadrži Konvencija UN-a o pravu mora. Preporuke su dane za četiri područja: u Beringovom, Barentsovom, Ohotskome moru i u Središnjem arktičkom oceanu. Glede Beringova i Barentsova mora Komisija je preporučila Rusiji da joj, nakon što ugovori o razgraničenju s Norveškom u Barentsovu moru i sa SAD-om u Beringovom moru stupe na snagu, dostavi zemljovide i koordinate crta koje bi u tim morima predstavljale vanjske granice epikontinentskog pojasa Ruske Federacije izvan granice 200 milja. O granicama u Ohotskome moru Komisija je preporučila Rusiji da joj dostavi potpuniju dokumentaciju o proširenju njezina epi-

kontinentskog pojasa u sjevernome dijelu toga mora. Komisija je istaknula da ta dokumentacija neće prejudicirati razgraničenja u južnome dijelu Ohotskoga mora. O proširenju epikontinentskog pojasa u Središnjem arktičkom oceanu Komisija je preporučila Rusiji da joj dostavi revidirano izvješće o epikontinentskom pojasu izvan granice 200 milja u tome području, utemeljeno na nalazima koji su u preporuci potanko navedeni. Prema nekim proračunima, ako Komisija UN-a prihvati granicu koju Rusija smatra valjanom, Ruska Federacija će zahvatiti podmorje široko preko milijun km², oko 45% Arktika. Komisija UN-a će donijeti konačnu odluku o ruskome zahtjevu nakon što dobije i razmotri dodatne ruske podatke i pojašnjenja.

V. Komisija za granice epikontinentskoga pojasa; Epikontinentski pojas

ARMADA

e. armada, naval fleet / f. armada, armée navale / r. армaда, военно-морской флот
š. armada, flota naval / t. armata, flotta navale

Naziv za veliku ratnu flotu, ratnu mornaricu (od lat. *arma* – oružje za obranu i napad). Španjolska *Invencible armada* (nepobjediva mornarica) bila je 1588. upućena da uništi englesku flotu, ali su u odlučnoj bitci u La Mancheu pobijedili Englezi. Tom pobjedom Engleska je započela svoj uspon do vodeće pomorske sile u svijetu tijekom 19. i početkom 20. stoljeća. Neke države imaju riječ *armada* u nazivu svoje ratne mornarice. Primjerice u državi Peru brod ratne mornarice ima oznaku *Buque Armada Peruana*.

ARMENIJA

e. Armenia / f. Arménie / r. Армéния
š. Armenia / t. Armenia

Armenija (služ. engl. *Republic of Armenia*; franc. *République d'Arménie*, rus. *Республика Армéния*) je neobalna država na južnome Kavkazu. Na za-

padu graniči s Turskom, na sjeveru s Gruzijom, na istoku s Azerbajdžanom, na jugu s Iranom i azerbajdžanskom eksklavom Nahičevan. Površina zemlje je 29.800 km². Stanovnika ima 3,3 milijuna (2003). Glavni grad je Erevan. Članica je Saveza neovisnih država. Nije ratificirala Konvenciju UN-a o pravu mora. Godine 1920. Armenija je unutar bivšega Sovjetskoga Saveza dobila status socijalističke republike. Spor sa susjednim Azerbajdžanom zbog armenske enklave Gorski Karabah potječe još od sovjetskog doba (1988), a pojačao se nakon što je Armenija postala neovisna država 1991. U svibnju 1994. potpisano je primirje, no status Gorskog Karabaha nije razriješen. Armenija se nalazi u nestabilnome području Južnoga Kavkaza, koje potresaju separatistički i nacionalistički pokreti. Stalni oružani sukobi i nizak standard života, posebice nezaposlenost, uzrokovali su emigracijske valove prema Rusiji i Europskoj uniji. Računa se da su Armenija, Gruzija i Azerbajdžan izgubile gotovo petinu stanovništva (od toga dio najkvalificiranije radne snage). Nestabilnost izaziva i upletanje stranih država u to područje, posebice velikih sila, zbog nafte u Kaspijskome moru. Nakon »revolucije ruža« u Gruziji (u studenome 2003) za države Južnoga Kavkaza zanimanje pokazuje i Europska unija (analitičari velike šanse za učlanjenje u EU daju kršćanskim zemljama Gruziji i Armeniji). Članica je UN-a od 1992.

ARMIJA

e. army / **f.** armée, forces armées
r. армия / **š.** ejército, fuerzas armadas
t. armata, esercito

Naziv za oružane snage neke zemlje ili za dio oružanih snaga koji djeluje na određenome području (velike vojne operativne postrojbe). U nekim zemljama termin označava kopnenu vojsku. U bivšoj SFR Jugoslaviji oružane snage su

imale zajednički naziv *Jugoslavenska narodna armija*.

ATLANTIK, ATLANTSKI OCEAN

e. Atlantic, Atlantic Ocean / **f.** Atlantique, Océan atlantique / **r.** Атлантический океан / **š.** Atlántico, Océano Atlántico
t. Atlantico, Oceano Atlantico

Atlantik (od *Atlanta*, imena naroda koji je prema Herodotu živio u sjeverozapadnoj Africi) je drugi po veličini ocean na Zemlji (76.762.000 km²), obuhvaća oko 26% Svjetskoga mora. Zahvaća morski prostor između Europe i Afrike na istoku, Angloamerike i Latinske Amerike na zapadu te područje između mora polarnih krajeva na sjevernoj i južnoj geografskoj hemisferi. Najveća mu je dubina u dubokomorskome jarku Puerto Rico 9.219 m. Glavna su ribolovna područja: plićak Newfoundland, plićaci oko Falklandskih otoka i uz obalu Patagonije. Međunarodnim ugovorima u ribolovno važnim područjima propisan je ribolov (način, zaštita i sl.), a u međunarodnim organizacijama (IMO, ICAO) ugovorima je dogovorena plovidba i prelet.

ATLANTSKA POVELJA (1941)

e. Atlantic Charter / **f.** Charte de l'Atlantique, Charte atlantique
r. Атлантическая хартия / **š.** Carta del Atlántico / **t.** Carta Atlantica

Povelja koju su 14. kolovoza 1941. potpisali britanski predsjednik vlade Winston S. Churchill i američki predsjednik Franklin D. Roosevelt (Sjedinjene Američke Države su u to vrijeme još uvijek bile neutralne u Drugome svjetskom ratu). U Povelji je istaknuto da SAD i Ujedinjeno Kraljevstvo Velike Britanije i Sjeverne Irske ne teže nikakvom teritorijalnome povećanju, protive se bilo kakvim teritorijalnim promjenama usuprot želji naroda, zalažu se za mir i slobodu od straha, vraćanje suvereniteta i samouprave onim narodima koji

su toga lišeni, za plovidbu morima i oceanima bez zapreka, razoružanje napadačkih naroda, uspostavljanje sustava trajne sigurnosti u svijetu i dr. Dvadeset i pet savezničkih država prihvatilo je Povelju 2. siječnja 1942. Obvezale su se da će upotrijebiti sva sredstva u ratu protiv Njemačke i njezinih saveznika i da neće sklopiti separatni mir ili primirje. Na savezničkoj konferenciji u Londonu 24. rujna 1942. Povelja je jednoglasno prihvaćena. Premijer Churchill je 22. veljače 1944. u britanskome Parlamentu rekao da se dio Povelje o odricanju od teritorijalnih promjena ne odnosi na neprijateljski teritorij. Potom je izjavio, 21. ožujka, da je Povelja samo »vodič, a ne pravilo«.

V. *Konferencije tijekom Drugoga svjetskog rata (savezničke)*

ATOL

e. *atoll* / f. *atoll* / r. *атолл* / š. *atolón*
t. *atollo*

Koraljni greben, prstenast ili polukružni, koji zatvara plitku lagunu. Uzima se u obzir prilikom računanja omjera između kopna i mora u području zatvorenom arhipelaškim polaznim crtama.

V. *Arhipelag; Arhipelaška država; Arhipelaške polazne crte*

AUDIATUR ET ALTERA PARS

Lat. izreka neka se čuje i druga strana; neka protivna strana izloži svoje mišljenje. Izražava načelo međunarodnoga prava koje se primjenjuje u postupku donošenja neke odluke, sudske presude ili arbitražne odluke.

AUSTRALIJA

e. *Australia* / f. *Australie* / r. *Австралия*
š. *Australia* / t. *Australia*

Parlamentarna savezna država sa 22,8 milijuna stanovnika. Službeni naziv: *Australski Savez*, engl. *Commonwealth of Australia*. Obuhvaća cjelokupni australski kontinent, nešto više od 7,6 mi-

lijuna km² (po površini je šesta država u svijetu). Dužina obale: 27.760 km, zajedno s otocima 36.735 km. Pripadaju joj otoci Tasmanija i Kangaroo u južnome dijelu Indijskoga oceana, otoci (Melville, Bathurst i dr.) i otočja (Bonaparte i dr.) uz sjevernu obalu, brojni koraljni otoci na Velikome koraljnome grebenu, udaljeni otoci Norfolk, Lord Howe i Macquarte u Tihome oceanu, te Heard, McDonald, Christmas i otočje Cocos (Keeling) u Indijskome oceanu. Teritorijalno more: 12 nm. Vanjski pojas: 24 nm. Gospodarski pojas: 200 nm. Epikontinentski pojas seže do vanjskoga ruba kontinentske orubine ili do granice 200 milja. Glavni grad Canberra. Glavne luke: Brisbane, Dampier, Gladstone, Hay Point, Melbourne, Newcastle, Port Hedland, Port Kembla, Port Walcott, Sydney. Trgovačka mornarica: 719 brodova, 1.836.534 bt. Ribolov: 293.022 t. Od toga morski 245.935 t, akvakultura 47.087 t. Vezana je uz Konvenciju UN-a o pravu mora od 5. listopada 1994. Ratificirala je sve četiri ženevske konvencije o pravu mora iz 1958. Neovisnost od Velike Britanije stekla je 1. siječnja 1901. Članica je, međutim, Zajednice naroda (*Commonwealth of Nations*), pa je suveren države britanska kraljica. Australija je članica UN-a od 1945.

AUSTRIJA

e. *Austria* / f. *Autriche* / r. *Австрия*
š. *Austria* / t. *Austria*

Neobalna, *trajno neutralna* europska država, članica Europske unije, sa 8,4 milijuna stanovnika. Površina: 83,9 tisuća km². Glavni grad: Beč. Trgovačka mornarica: 2 broda, 9.860 bt. Ribolov morski u 2007.: 350 t, zajedno s uzgojem 2.889 t. Vezana je uz Konvenciju UN-a o pravu mora od 14. srpnja 1995. Vezana je uz Konvenciju o otvorenom moru (1958). U ožujku 1938. bila je pripojena Velikonjemačkome Reichu (njem. *Großdeutsches Reich*, bio je izveden tzv. *anschluss*).

Neposredno nakon završetka Drugoga svjetskog rata Austriju su okupirale četiri vodeće velike savezničke sile: Sjedinjene Američke Države, Ujedinjeno Kraljevstvo Velike Britanije i Sjeverne Irske, Francuska i Sovjetski Savez. Okupacija, međutim, nije bila poput one u Njemačkoj, tako da se vlast bečke vlade formalno rasprostirala po cijeloj zemlji. Uspostavljena je kao neovisna država nakon Drugoga svjetskog rata 1955. (15. svibnja 1955. potpisan je između savezničkih okupacijskih snaga u Austriji, Sjedinjenih Američkih Država, Sovjetskoga Saveza, Francuske i Ujedinjenoga Kraljevstva Velike Britanije i Sjeverne Irske s jedne strane i austrijske Vlade s druge, Državni ugovor o uspostavljanju neovisne i demokratske Austrije, a ne ugovor o miru). Prekratni Ustav, a dobrim dijelom i cjelokupno zakonodavstvo, ponovno su stavljeni na snagu. Ratno stanje između bivše Jugoslavije i Austrije prestalo je ukazom Prezidijuma Narodne skupštine Jugoslavije od 17. siječnja 1951. (»Od dana stupanja na snagu ovoga ukaza neće se na Saveznu Republiku Austriju i austrijske državljanke primjenjivati pravni propisi Federativne Narodne Republike Jugoslavije koji su proistekli iz ratnoga stanja sa Saveznom Republikom Austrijom ili su izdati za slučaj ratnoga stanja Federativne Narodne Republike Jugoslavije s nekom stranom vladom«). Austrija je članica UN-a od 1955. Te je godine stekla status trajno neutralne države. U Beču su sjedišta važnih međunarodnih institucija vezanih uz Ujedinjene narode: UN-ove organizacije za industrijski razvoj (UNIDO), Ureda za droge i kriminal (ONODC), Ureda za međunarodno trgovačko pravo (UNCITRAL), Međunarodne organizacije za nuklearnu energiju (IAEA), Organizacije država stranaka Ugovora o sveobuhvatnoj zabrani nuklearnih pokusa – Pripremnog odbora (CTBTO PrepCom). Model trajne neutralnosti služio je velikim silama radi

postizanja kompromisa između zapadnih saveznika i ondašnjega Sovjetskoga Saveza u rješavanju *austrijskog pitanja* poslije Drugoga svjetskog rata. Proklamiranjem trajne neutralnosti Austrije, među ostalim, Sovjetski Savez je stekao jamstva da neovisna Austrija neće postati članica NATO-a.

»Radi trajnog održanja svoje neovisnosti i nepovredivosti svojega teritorija, Austrija slobodnom voljom proglašava trajnu neutralnost. Austrija će je čuvati i braniti svim sredstvima s kojima raspolaze.

Radi ostvarenja tih ciljeva Austrija nikada u budućnosti neće pristupiti vojnim savezima, niti će dopustiti uspostavljanje vojnih baza stranih država na svojem području.«

Članak I.

Saveznog ustavnog zakona o neutralnosti Austrije (stupio je na snagu 5. studenoga 1955)

AVIJACIJA, AVION

V. Zrakoplov; Zrakoplovstvo

AZERBAJDŽAN

e. Azerbaijan / f. Azerbaidjan
r. Азербайджан / š. Azerbayán
t. Azerbaigian

Država na granici Europe i Azije (*rus. Азербайджанская Респу'блика, engl. Republic of Azerbaijan*). Neovisnost je stekla 30. kolovoza 1990. (do tada je bila republika u sastavu bivšega Sovjetskog Saveza). Graniči s Rusijom, Gruzijom, Armenijom, Iranom i Turskom. Površina države je 86.600 km². Stanovnika ima 9 milijuna. Glavni grad je Baku na obali Kaspijskoga jezera (mora). Ima 305 trgovačkih brodova sa 742.992 bt. Eksklava Nahičevan graniči s Armenijom na sjeveru i istoku, s Iranom na jugu i zapadu, a manji dio na sjeverozapadu graniči s Turskom. Azerbajdžan je član Zajednice neovisnih država, a s NATO-om surađuje u okviru programa Partnerstvo za mir. Područje Gorski Karabah, nastanjeno većinom Armencima,

proglasilo je neovisnost od Azerbajdžana 1991., ali nijedna država u svijetu nije priznala odcjepljenje pa se i danas *de iure* Gorski Karabah smatra područjem Azerbajdžana. Armenci i Azerbajdžanci su o Gorskom Karabahu potpisali sporazum 1994., ali političko rješenje nije postignuto pa je spor oko toga teritorija izvor goleme nestabilnosti u čitavoj regiji. Član je UN-a od 2. ožujka 1992.

AZIL

e. asylum, refuge, sanctuary / f. asile, refuge / r. убежище, приют / š. asilo, refugio, acogida / t. asilo, rifugio

Azil (grč. *asylía* – nepovredivost; lat. *asylum* – utočište), utočište (slobodan boravak i sigurnost da osoba neće biti izručena drugoj državi) koje država daje na svojem području stranome državljaninu ili osobi bez državljanstva progonjenoj od druge države. Institut je općega međunarodnog prava. Pravo na zahtijevanje i uživanje azila sadržano je u *Općoj deklaraciji o pravima čovjeka* (1948), osim za osobe koje se kazneno gone zbog zločina općega prava ili zbog djelatnosti usuprot ciljevima i načelima Ujedinjenih naroda.

V. *Azil, diplomatski; Azil, na ratnim brodovima; Azil, na trgovačkim brodovima*

AZIL DIPLOMATSKI

e. diplomatic asylum / f. asile diplomatique / r. дипломатическое убежище / š. asilo diplomático / t. asilo diplomatico

Utočište u diplomatskoj misiji, koje štiti osobu od progona i opasnosti općenito. Diplomatska misija nije ovlaštena na temelju općega međunarodnog prava pružiti u svojim prostorijama azil osobi koja je zatražila utočište jer je progone lokalne vlasti. Diplomatski azil, koji je bio prihvaćen u 17. i 18. stoljeću, postupno je u 19. izgubio karakter općega međunarodnopravnog instituta, posebice u Europi i Sjevernoj Americi.

U sporu između Perua i Kolumbije (jer se u kolumbijsko veleposlanstvo u Limi bio sklonio političar Víctor Haya de la Torre) većina sudaca Međunarodnog suda pravde u Haagu držala je da ni u Latinskoj Americi ne postoji opće pravo diplomatskog azila, već se mora ugovoriti. Stvarna utočišta nekih osoba u stranim diplomatskim predstavništvima u Europi u drugoj polovici prošloga stoljeća (primjerice u Mađarskoj, za ustanaka 1956., sklanjanje budimpeštanskoga kardinala Józsefa Mindszentyja u veleposlanstvo SAD-a, u kojemu je proveo 15 godina) tolerirana su zbog političkog oportuniteta, a ne na temelju međunarodnog prava. Pružanje diplomatskog azila države mogu ugovoriti. Tako su, primjerice, postupile neke latinsko-američke države (ugovori zaključeni u Montevideu 1889., 1933. i 1939., Havani 1928., Caracasu 1954).

V. *Azil*

AZIL NA RATNIM BRODOVIMA

e. asylum on vessels of war / f. asile sur les bâtiments de guerre / r. убежище на военных кораблях / š. asilo en barcos de guerra / t. asilo su navi da guerra

Opće međunarodno pravo ne poznaje pravni institut azila na ratnome brodu. Osoba koju progone lokalni organi ne može, prema tome, dobiti azil na stranome ratnom brodu koji boravi u luci (unutarnjim morskim vodama, teritorijalnome moru) obalne države u kojoj se osoba progoni. Izručenje osobe nije ekstradicija, pa se obavlja po prostome postupku. Lokalni organi, međutim, ne mogu na stranome ratnom brodu prisilno uhititi osobu koja se tu sklonila i zatražila utočište ako zapovjednik ratnoga broda odbija izručenje i ne dozvoljava pristup brodu. U takvoj prilici obalna država može jedino prosvjedovati i zahtijevati izručenje diplomatskim putem. Pravilo prema kojemu je svaki brod u luci podložan propisima obalne države

primjenjuje se i na ratne brodove, ali s jednim važnim izuzetkom: ne može se ostvariti nikakav *prisilan* postupak na takvome brodu, niti protiv broda. Prema nekim gledištima osnova toga privilegija ista je kao i u diplomatskih izuzeća. Ponekad se pogrešno naziva eksteritorijalnošću, jer se pretpostavlja da je brod dio državnog teritorija koji plovi. Strani brod, međutim, nije dio područja države zastave (da je tako, imao bi, među ostalim, svoj pojas teritorijalnoga mora), već pokretna stvar poput svakog drugog prijevoznoga sredstva. Pravna osnova njegova izuzeća od prisilnih mjera strane države jest u načelu prema kojemu državni organi ne mogu prisilno ostvarivati jurisdikciju nad javnim sredstvom koje predstavlja stranu državu, a na njihovom je području uz suglasnost obalne države i države zastave. Neki pravni autori, pak, smatraju da se na stranome ratnom brodu ne mogu poduzimati prisilne radnje jednostavno zbog toga jer je ratni brod dio oružane sile, pa se prisilna akcija praktički ne može provesti bez oružanoga sukoba. Pravo azila na stranome ratnom brodu može se ugovoriti. Konvencija o diplomatskom azilu latinoameričkih država potpisana u Cara-

casu 28. ožujka 1954., primjerice, nalaže državama strankama poštivanje azila na stranome ratnom brodu (osim na brodovima koji su privremeno u brodogradilištu radi popravka), u diplomatskim misijama, vojnim logorima ili zrakoplovima, zajamčenog osobama koje se gone zbog političkih djela. U rujnu 1955. zbačeni argentinski predsjednik Peron dobio je azil na paragvajskoj topovnjači koja se nalazila u luci Buenos Airesa (Argentina je poštivala azil).

V. *Azil*

AZIL NA TRGOVAČKIM BRODOVIMA

e. *asylum on merchant vessels* / f. *asile sur les navires marchands* / r. *убежище на торговых судах* / š. *asilo en barcos mercantes* / t. *asilo su navi mercantili*

Na stranome trgovačkom brodu koji boravi u luci obalne države ne može se pružiti azil, niti utočište osobi s kopna, jer trgovački brodovi nisu izuzeti od jurisdikcije lokalnih organa. Samo je (jedan) Ugovor o miru i prijateljstvu centralnoameričkih republika, zaključen 20. prosinca 1907., dopuštao (čl. X) azil na stranome trgovačkome brodu.

V. *Azil*